

Martina Bašić

Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Ulica književnika Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
mkovacev@hazu.hr

PUNE RUKE POSLA – FRAZEMI SA SOMATSKOM SASTAVNICOM RUKA U RJEČNICIMA IZVORNIH ČAKAVSKIH GOVORA

U radu* se na temelju ovjere u objavljenim rječnicima izvornih čakavskih govora izrađuje rječnička frazeološka nadnatuknica RUKA. Na temelju korpusa od 173 frazemske natuknice potvrđena je visoka produktivnost i predvidivost značenja frazema sa sastavnicom *ruka* u organskim govorima čakavskoga narječja.

1. Uvod

Dijalektološka su istraživanja svih triju hrvatskih narječja temeljna zadaća Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU od njegova osnutka 1984. godine. Jedan od prvih projekata Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU bio je projekt *Rječnik čakavskoga narječja*, voditelja akademika Milana Moguš. *Rječnik čakavskoga narječja* zamišljen je kao djelo u kojem bi bio zabilježen temeljni čakavski leksik s cjelokupnoga čakavskog terena, a gdje bi se sve varijante određenoga izraza za određeni sadržaj predočile pod jednom nadnatuknicom, tj. arhileksemom (Moguš 1985). Suradnici dugogodišnjega velikog zavodskog projekta *Istraživanje hrvatskih dijalekata*, kojeg je projekt *Čakavskoga rječnika* tijekom godina postao dijelom, objavili su niz radova u kojima su analizirali strukture postojećih rječnika mjesnih govora koji su trebali poslužiti kao izvori za *Rječnik čakav-*

* Rad je posvećen akademiku Goranu Filipiju, mojem dragom *mladem informantu*...

skoga narječja (npr. Vulić-Vranković 1997; Vulić-Vranković 1999) ili su davali smjernice za izradbu dijelova natukničkoga članka (Vulić-Vranković 2003). »Renesansa čakavske leksikografije« (Lisac 2018:160) koja se dogodila devedesetih godina prošloga stoljeća omogućila je da se od početnih, brojem skromnih, rječnika i popisa riječi izvornih čakavskih govora dođe do stotinjak izvora koji su poslužili za dio *Rječnika čakavskoga narječja*, tematsku cjelinu *Dijelovi ljudskoga tijela* (u rukopisu). Iz tih su izvora ispisanе sve somatske natuknice i njihovi oblici s pripadajućom frazeološkom građom po načelima opisanima u Moguš 1985 i Vulić-Vranković 2003.

Ispisivanje je temeljnoga čakavskog leksika odgođeno dok se ne pronađe način (i sredstva) da se rječnički izvori digitaliziraju i dok se ne uspostavi javno dostupan digitalni repozitorij dijalektoloških leksikografskih sadržaja. Ta se leksikografska digitalizacija, za morfološki bogate govore kao što su hrvatski čakavski govori, ne bi trebala zaustaviti samo na pretraživim digitalnim formatima dokumenata nego je potrebno pronaći način da se dobiju strukturirani podatci obogaćeni metapodacima što obuhvaća i izgradnju leksikona koji bi iscrpno obuhvaćao sve kombinacije morfema prema pravilima svih čakavskih govora.

Ipak, rad se na sintetskim prikazima širega čakavskog govornog područja nastavlja i danas pod okriljem projekta *Istraživanje hrvatskih dijalekata i povijesti hrvatskoga jezika*, ali na "suženom" području – na području čakavske frazeologije. Cilj je tih istraživanja potvrditi i donijeti nove zaključke o rasprostranjenosti hrvatske čakavske frazeološke građe, utvrditi veze i moguće utjecaje unutar skupina govora, poddijalekata i dijalekata, ali i utjecaje hrvatskoga standardnog jezika. Čvrsta veza sastavnica frazema i njihovo oblikovanje u organskom idiomu omogućit će dijalektolozima proučavanje osnovnih jezičnih značajki organskih govora u kojima se oni javljaju, ali i sastavnica frazema koje možda više nisu dio svakodnevnoga organskog govora. Stoga je u ovoj vrsti istraživanja žarište interesa ne samo na postojanju frazema u određenom govoru (kao što je bilo u *Rječniku čakavskoga govora – dijelovi ljudskoga tijela*) nego i na oprimjerenju frazema što će pokazati pravu sliku konkretnoga govora i frazema u njemu.

U ovome će radu, na temelju ovjere u objavljenim rječnicima izvornih čakavskih govora, biti prikazani frazemi sa somatskom sastavnicom *ruka*. Karta 1. prikazuje geografski razmještaj čakavskih mjesnih govora iz čijih su rječnika ekscerpirani frazemi.

Karta 1. Geografski razmještaj čakavskih mjesnih govora iz čijih su rječnika ekscerpirani frazemi sa somatskom sastavnicom *ruka*

Kratice govora

Bel – Beli; Bib – Bibinje; BiŠ – Bakarac i Škrljevo; Bla – Blato; Bolj – Bo-ljun; Bru – Brusje; Cri – Crikvenica; Dra – Dračevica; Gri – Grižane; Gro – Grobnik; Hva – Hvar; Ist – Ist; Kas – Kastav; Kon – Kompolje; Kun – Kuna; Lab – Labin; Med – Medulin; Mrk – Mrkoči; Mur – Murter; Nov – Novalja; NV – Novi Vinodolski; Omi – Omišalj; Orb – Orbanići; Orl – Orlec; Pag – Pag; Paz – Pazin; PiZ – Pitve i Zavala; Pre – Premantura; Rak – Rakalj; Riv – Rivanj; Rov – Roverija; Ruk – Rukavac; Senj – Senj; Spl – Split; Sus – Susak; ŠiK – Šmrika i Kraljevica; Tro – Trogir; Uni – Unije; Vis – Vis; Vrb – Vrboska

Kako somatizmi pripadaju najstarijem sloju leksičkoga sustava i dio su temeljnoga leksika svakoga govora (somatski su frazemi vrlo brojni u svim frazeološkim korpusima),¹ pretpostavlja se da će ekscerpirani frazemi sa somatskom sastavnicom *ruka* potvrditi dosadašnja istraživanja o visokoj produktivnosti tē somatske sastavnice.² Također, pretpostavlja se da će značenje frazema sa somatskom sastavnicom biti predvidivo »jer ljudi imaju iste konvencionalne slike i konvencionalno znanje o dijelovima svojega tijela« (Kovačević 2012:15) te da se frazemi potvrđeni u rječnicima izvornih čakavskih govora neće u većoj mjeri razlikovati od frazema drugih dvaju hrvatskih narječja i od standardnih frazema hrvatskoga jezika – osim, naravno, na planu izraza. Cilj je ovoga istraživanja potvrditi visoku produktivnost i predvidivost značenja frazema sa sastavnicom *ruka* u organskim govorima čakavskoga narječja izradom rječničke nadnatuknice RUKA, ali i opisati leksikografske poteškoće na koje se nailazi pri izradi (samo jedne) frazemske natuknice na temelju već objavljene građe.

2. Načela uspostave korpusa frazema sa somatskom sastavnicom *ruka*

O prezentaciji frazeološke građe i zastupljenosti frazeologije u rječnicima čakavskih govora pisano je u Bogović 1997, Vulić Vranković 1997, Menac-Mihalić 1998, Vulić Vranković 1999 te Vulić Vranković 2003. U svim je člancima istaknuto kako frazeologija u čakavskim dijalektnim rječnicima nije sustavno (ili je samo djelomično sustavno) leksikografski prezentirana. Predloške za sustavnu prezentaciju frazema u budućim rječnicima izvornih čakavskih govora ponudile su Bogović (1997:130) i Vulić (1997:119). U razdoblju od posljednjega analitičkog članka iz 2003. godine do danas, objavljeno je četrdesetak novih čakavskih rječnika. U dijelu tih četrdesetak rječnika autori su sustavno, po frazeografskim “uputama”, prezentirali prikupljenu frazeološku građu (npr. Lukežić–Zubčić 2007, Ivančić–Dusper–Bašić 2013, Vranić–Oštarić 2016, Peruško 2018, Miletić 2019...), dok je u dijelu objavljenih rječnika frazeološka građa nepostojeća ili je (još uvijek) nesustavno prezentirana.

Ovom radu jedan od ciljeva nije analiza prezentacije frazeološke građe u postojećim objavljenim čakavskim rječnicima. No, određene će se poteš-

¹ »Somatski frazemi vrlo su brojni u svim jezicima te prema podacima istraživanja R. M. Vajtrauba čine približno 30% (Vajtraub 1975:162) svih frazema bilo kojeg jezika« (Dugandžić 2019:31).

² U hrvatskoj somatskoj frazeologiji *ruka* je, uz *glavu*, jedna od najproduktivnijih somatskih sastavnica (Kovačević 2012:283).

koće pri uspostavi frazemskih natuknica sa somatskom sastavnicom *ruka*, vezane za prezentaciju frazeološke građe u proučavanim rječnicima, prikazati u sljedećem poglavlju.

Za potrebe ovoga rada pregledana su 74 rječnika izvornih čakavskih govora,³ a za korpus frazeološke građe ekscerpirani su i frazemi iz jednog diplomskog dijalektološko-frazeološkog rada. Frazemi sa somatskom sastavnicom *ruka* pronađeni su u 39 rječnika – što uključuje desetak rječnika u kojima su se pronašla samo dva-tri frazema. Možemo pretpostaviti da je najveći razlog neujednačenoj distribuciji frazema to što je primarni cilj pri izradi dijalektnih rječnika da se popiše leksik, a frazeologija je uvijek sekundarni cilj.

Iako dijalektolozi najčešće ne uzimaju u obzir građu koja nije naglašena, u istraživani su korpus, kako bi se dodatno prikazala regionalna raslojenost frazema, uključeni i frazemi iz izvora čija oprimjerenja nisu naglašena (npr. rječnik mjesnoga govora Ista ili rječnik mjesnih govora Šmrike i Kraljevice) ili su djelomično naglašena (npr. rječnik mjesnoga govora Rukavca). Potrebno je napomenuti da je u nekim, pretežno amaterskim, rječnicima uočena nedovoljno stručna i neusustavljena rječnička obradba – ponajprije u akcentuaciji i bilježenju akcenata. Tē su akcenatske nedosljednosti u primjerima frazema ispisanih za potrebe ovoga rada, u onih kod kojih se to moglo, uklonjene.⁴

³ Među pregledanim rječnicima izvornih čakavskih govora našli su se i rječnici mjesnih govora koje danas odlikuju brojne štokavske značajke, kao npr. *Splitski rječnik* ili *Kunovske stare riči* (rječnik koji bilježi leksik mjesta Kuna na poluotoku Pelješcu). Na *Dijalektološkoj karti čakavskoga narječja* (Lisac 2009:188) punktovi Split i Kuna označeni su čakavskim govorima koji pripadaju južnočakavskom dijalektu.

⁴ U viškom je rječniku kratkosilazni naglasak bilježen znakom koji se u tradicionalnom znakovlju u hrvatskoj dijalektologiji upotrebljava za kratkouzlazni naglasak. U korpusu frazema ovoga rada u viškim je primjerima napravljena zamjena ` > `.

U omišaljskom rječniku upotrijebljena su samo dva znaka – znakovi za kratkosilazni i dugosilazni naglasak. Riječ je o govoru starijega akcenatskog inventara s očuvanim prednaglasnim i znanaglasnim duljinama. No, u rječniku su znakom za dugosilazni naglasak bilježene i duljine. Dok se riječi s kratkosilaznim naglaskom i s prednaglasnom ili znanaglasnom duljinom mogu “odgonetnuti”, pronalaženje mjesta naglasaka otežano je u primjerima riječi koje imaju dugosilazni naglasak i jednu ili obje duljine (više u Bašić 2008). U korpusu frazema ovoga rada u omišaljskim su primjerima duljine označene znakom ˘ (primjera s dugosilaznim i duljinama u korpusu nije bilo).

U bibinjskom rječniku frazemi su zapisani u kanonskom obliku. Autor je u tim oblicima odlučio tildom zamijeniti osnovu nosive sastavnice te zapisati samo njezine nastavke. Potpuni oblik naglašene nosive sastavnice ispisan je iz oprimjerenja drugih rječničkih natuknica u kojima je nosiva sastavnica “slučajno” upotrijebljena.

Labinski rječnik obiluje akcenatskim nesustavnostima stoga je ekscerpirane primjere provjerila i ispravila dr. sc. Ivana Nežić, na čemu joj zahvaljujem.

Iz prijašnjih je analiza frazeološke građe poznato da su frazemi u rječnicima čakavskih govora »prezentirani na dva načina: kao dio rečenice kojom se ovjerava uporaba natuknice, ili su izdvojeni zasebno unutar natukničkoga članka, te su obično i grafički drukčije označeni« (Bogović 1997:124). Stoga se korpus frazema sa somatskom sastavnicom *ruka* sastoji od frazema koji su u rječnicima izvornih čakavskih govora bili izdvojeni zasebno unutar natuknice *ruka*, a taj je početni popis upotpunjen frazemima pronađenim u rečenicama kojima se ovjeravaju uporabe drugih natuknica. Pretraga drugih natuknica bila je potrebna i zato što se nastojalo da u korpus uđu svi frazemi koji imaju sastavnicu *ruka* bez obzira na to je li *ruka* primarna (**držat ruke u žepu, imat pune ruke posla (dela), stavit ruku na panj za koga...**) ili sekundarna sastavnica (**ćapat kruh u ruke, imat libar va rukah, na prste (naprste) jene ruke moći zbrojiti (nabrojiti) koga, ča...**) (Kovačević 2012:19). Frazemi s *rukom* kao sekundarnom sastavnicom najčešće su se pronalazili u dijelovima natukničkoga članka primarne frazemske sastavnice.⁵

Svi su pronađeni frazemi ispisani u oblicima i sa značenjima koja su u rječnicima zapisana i ispisana su sva oprimjerenja⁶ u kojima je sastavni dio rečenice frazem sa sastavnicom *ruka*.

Usustavljene su 173 frazemske natuknice sa somatskom sastavnicom *ruka* za koje su zabilježene potvrde u rječnicima izvornih čakavskih govora.

Iako se u radu pokušalo frazeme promatrati u užem smislu, u promatranom je somatskom korpusu ostalo nekoliko poslovice i izreka (**ruka ruku mije (pere), ruka ti se posvetila <!>, nisu ni svi prsti na ruki jedna-**

⁵ U nekim se govorima, uz praslavenski somatizam *ruka*, upotrebljava i romanzam *man, mano* (tal. *mano*). U korpus frazema nisu ušli konceptualno bliski frazemi sa sastavnicom *man, mano*, npr. frazem *dr̃no mân* (Vis) za koji autor daje značenje 'za rukom (poći)' s primjerom *Tò je svê išlo dr̃no mân*. (u istom se rječniku ne bilježi konceptualno blizak frazem **gre (ide; poč će) za rukun komu <ča>**). U istom se govoru za frazem *de sekōnda mân* (Vis) značenja 'od druge ruke; drugog ranga, koji pripada(ju) drugom razredu, koji su drugorazredni' s primjerom *U parvû klâsu bili su gospodâ. U dr̃ngu klâsu, takozvōni de sekōnda mân. U tr̃ču, težōci i težācice*. bilježi konceptualno blizak frazem **od sridnji ruki** značenja 'koji pripada srednjem staležu' *U gospolskê kûće i onê od sridnji rûki naprvōvan je bôr*. (Vis).

⁶ Potraga za oprimjerenjima frazema ponekad je samo naoko davala rezultate. Na primjer, slika pripitomljene životinje koja jede iz ruku svojega gospodara motivirala je nastanak frazema **isti iz ruke komu** koji je razvio značenje 'pitomo se ponašati, biti pokoran komu'. Oprimjerenja *Va rōvnicami je cudo pitoma, î mi z rukê*. (Ist) i *Mojê ôvce nisû plâhe kakò susêdove. Mojê će ti ist z rukê, a njeđove kakò djâvli bižû od čovîka!* (Nov) stoga nisu zapisana kao potvrde uporabe frazema jer se doslovno odnose na pitome životinje, a ne na ljudsko ponašanje.

ki...). Uočeno je, također, da su u nekim proučavanim rječnicima kao frazemi zapisani izrazi u kojima sastavnica *ruka* ima jedno od svojih metonimijskih značenja. Na primjer, *ruka* u značenju 'rad, posao obavljen rukama' u frazemu **platit ruke** *Za rûke san màlo plâti*. (Mrk), *ruka* u značenju 'premaz' u frazemu **dat (pasat, proč i sl.) jednu ruku** *Přvu rûku ću u kužîni prûđci s jĕpnûn*. (Riv) ili *ruka* u značenju 'ispomoć, pomoć' u frazemu **dat <jenu> ruku** *komu Šîme, dĕj stricû rûku*. (Riv).⁷ Ovi i ovakvi primjeri ostali su u promatranom somatskom korpusu jer ih većina autora ekscerpiranih rječnika navodi i obrađuje kao frazeme iako je s frazeološkog stajališta upitno možemo li takve sveze smatrati frazemima (usp. Kovačević 2012:11–12).

3. Frazeografska obradba frazemskih natuknica nadnatuknice RUKA

Prije skoro 20 godina pisano je o problemima izrade višedijalektnog frazeološkog rječnika (Menac-Mihalić 2002). Problemi koji su bili opisivani u tom članku uspješno su riješeni u nizu dijalektnih frazeoloških rječnika iste autorice (Menac-Mihalić 2005; Maresić–Menac-Mihalić 2008; Menac-Mihalić–Antica Menac 2011). Pri izradi somatskoga frazeološkog rječničkog članka oprimjerenog građom iz objavljenih rječnika koristila su se već opisana i provjerena rješenja iz navedene literature.

Rječnički članak započinje s uopćenom⁸ nadnatuknicom RUKA.

Ako je frazem oprimjeren, na temelju tog oprimjerenja određuje se uopćeni frazem i značenje. Prateći uzore već objavljenih sintetskih frazeoloških studija, kao uopćeni frazem ne donosi se onaj sa samoglasničkim pomakom niti diftongacijom. U uopćenim se frazemima donose oblici koji su češće potvrđeni, a ako postoji potvrda samo iz jednoga govora u uopćenom se frazemu donosi oblik potvrđen u tom govoru. Radi toga će određene natuknice biti s glagolom bez njegova vidskog parnjaka (npr. **dignut (vrći) ruku** *na koga*) ili bez određene rekcije ukoliko vidski parnjak i rekcija nisu oprimjereni (bez obzira na to što se može pretpostaviti da postoje).

Poteškoća na koju se naišlo pri ispisivanju korpusa i njegovu usustavljanju je spoznaja da su frazemi sa somatskom natuknicom *ruka* u većini proučavanih rječnika ispisani samo u kanonskom obliku kao dio rječ-

⁷ Riječ *ruka* u hrvatskom jeziku označava »1. anat. a. jedan od gornjih udova ljudskog tijela od ramena do vrhova prstiju; b. šaka (od zglavka do prstiju); 2. rad uložen u proizvod, posao; 3. sloj pri bojenju, premaz; 4. ispomoć, pomoć; 5. izvor informacija« (HER:1146).

⁸ Uopćenom u odnosu *ruka* – diftongirani oblik *ruoka/r^uoka* (Bolj, Orb, Paz).

ničkog članka *ruka* bez oprimjerenja. Uz prije spomenuti razlog da je frazeologija u dijalektnim rječnicima uvijek sekundarni cilj, može se pretpostaviti kako je razlog odabiru samo kanonskog oblika frazema i taj što su autori smatrali ili pretpostavljali da ih nije potrebno oprimjeriti jer se “ne razlikuju” od onih u drugim hrvatskim govorima, odnosno da je njihova uporaba poznata, a značenje predvidivo.⁹ Kako je leksikografska i frazeografska stručnost autora rječnika različita, različiti su bili i zapisi kanonskog oblika frazema u kojima su često izostale oznake za rekciju (npr. *đāt odrīšene rûke* (Vrb) > **dat odrešene (slobodne) ruke komu**),¹⁰ često nisu navedene mogućnosti uporabe vidskoga parnjaka glagola (npr. *prāt rûke* (Kon) > **oprat/prat <svoje> ruke od čega**), nije navedena moguća kolokativnost (npr. *īspod rûkē* (Bla) > **ispod ruke** [kupit, prodat, nabavit]) ili se pri izvođenju njihova kanonskog oblika nije uzela u obzir mogućnost njihova uključivanja u rečenicu (npr. *odniti kâj rûkòn* (Bib) > **kaj <s> rukon <da> je ki uzel (odnija) ča**).

Težište je interesa u izradi višedijalektne frazeološke rječničke natuknice na oprimjerenjima frazema koji pokazuju pravu sliku uporabe frazema u mjesnim govorima, ali se ne smije zanemariti činjenica da je određeni frazem s točno određenim značenjem samo i zabilježen u kojem govoru. Stoga je za potrebe ovoga rada odlučeno da će ekscerpirani kanonski oblici biti informativno navedeni pod značenjima koja su naveli autori rječnika, iza oprimjerenja nakon oznake *. Ti se kanonski oblici neće uzimati u obzir pri uopćavanju frazemskih natuknica ako postoji barem jedno oprimjerenje.

z rukami i nogami svim snagama *Z rukàmi i nogàmi jū j zakālīl*. (NV) * *z rukàmi i z nogàmi* (Mrk) *rukāmima i nogāmima* (Vrb)

Od 173 usustavljene frazemske natuknice, za njih 143 pronađene su ukupno 362 potvrde (ponekad i više rečenica iz jednoga izvora za značenje jednoga frazema). Kako 30 ekscerpiranih kanonskih oblika nije imalo ni jednu rečeničnu potvrdu, nije postojala mogućnost validnog izvođenja uopćenoga frazema,¹¹ stoga su te frazemske natuknice navedene u obliku u kojem se nalaze u rječnicima.¹² Kako bi se ti primjeri razlikovali od

⁹ Na primjer, bibinjski rječnik ponudio je pedeset i tri frazema sa somatskom sastavnicom *ruka* u kanonskom obliku. Za samo petnaest frazema pronađena su oprimjerenja – pod drugim natuknicama rječnika.

¹⁰ Prvi je oblik frazema kako je naveden u rječniku, a drugi je oblik frazem pod kojim je prvi oblik obrađen u frazeološkom članku ovoga rada.

¹¹ Na primjer, može se samo pretpostaviti da bi se kanonski oblik *pasāt kròz rûke* (Bla) značenja ‘oprati rublje na brzinu, ručno’ trebao uopćiti u frazem **pasalo je kroz ruke komu ča**.

¹² Pridržavajući se pri tome osnovnih načela grafičkog uređenja uopćenih frazema.

uopćenih frazema s oprimjerenjima, njihov će oblik u rječničkoj obradi biti podvučen crtom.

lavurat priko ruke površno, nemarno raditi * *lavuràt priko rukē* (Dra)

Upravo ovakvi slučajevi pokazuju potrebu za dodatnim terenskim istraživanjima koja bi bila usmjerena na oprimjerenje takvih frazeoloških praznina.

Iako autori možda nisu bili vješti pri izradi kanonskoga oblika frazema, većinom su bili vješti u određivanju njihova značenja. To je pogotovo vidljivo kod polisemnih frazema iako ih autori nisu nužno i tako označavali. Na primjer, pored kanonskoga oblika frazema *dàti rúku* (Rak) zabilježeno je značenje ‘pružiti pomirenje, pomoći’, a frazem je oprimjeren rečenicom *Sêstra njîn j p̄rva dàla rúku pòkle toľiko vr̄mena*. (Rak). Frazem je obrađen pod uopćenim frazemom **dat <jednu> ruku komu** ‘1. pomoći komu u kakvu poslu, pomoći komu u teškim okolnostima, ponuditi spas komu 2. nuditi prijateljstvo komu, nuditi pomirenje komu’. U pretrazi je izvora pronađena potvrda za prvo značenje (‘pomoći’), a ponuđeno oprimjerenje frazema zabilježeno je kao potvrda drugoga značenja (‘pružiti pomirenje’) uopćenoga frazema.

dat <jenu> ruku komu 1. pomoći komu u kakvu poslu, pomoći komu u teškim okolnostima, ponuditi spas komu (...) *Dāj mi jēnu rúku, ču p̄rije finuti*. (Rak) *Šīme, dāj stricū rúku*. (Riv) *Drāgò mi je dāl rúku*. (Senj) *Ivić je blažen, neće proć uz čovika ki dela, a da mu ne da ruku*. Niki njoj ni dal ruku dok je tribalo dicu zgojit. (ŠiK) *Dāj mi rúku vò dīgnit*. (Tro) *Hòcete non dāt rúku za namìstit bācvu*. (Vis) * *dāt rúku komu* (Cri) *dāt (jednū) rúku* (Omi) *dāt rúkū* (Spl) *dāt rúku* (Vrb) 2. nuditi prijateljstvo komu, nuditi pomirenje komu *Sêstra njîn j p̄rva dàla rúku pòkle toľiko vr̄mena*. (Rak) * *dāt rúku komu* (Cri)

U nekoliko se slučajeva dogodilo da je značenje frazema utjecalo na promjenu rekcije. U tim se slučajevima rekcija bilježi ispred samoga značenja u oblim zgradama.

na ruku je komu 1. (ča) prikladno je komu što, odgovara komu što *Nī mi nā ruku lavuràt na ovū bōndu*. (Hva) *Nī mi nā ruku bàcat nādesno*. (Kon) *Nije mi oni v̄rto nā ruku, jāko je dēzbānde, pa malo tamo idem*. (Kun) *Kad° buòden šā zduòlon, ču poglèdat za armaruòne va butiēge od° mobilije, tr će mi bit̄ jūšto na ruòko*. (Paz) * *bit̄ nā rúku* (Omi) 2. (ki) na usluzi je komu tko, spreman je pomoći tko komu, od pomoći je tko komu *Vǵvek mi je bil na rúku, kada gòt je mōgal*. (Bel) *Onā je dobrā sūsēda, vāvèk je sākēmu nā rúku*. (Kas)

U određenim je frazemima došlo do srastanja nosive sastavnice *ruka* s prijedlogom (**doruke je komu ča, došlo je (dojde) podruke komu ča, naruku je komu (ča) (ki), nenaruku je komu ča, nizruku je komu ča, prat (virati) naruke ča, sneruke je komu ča, zvanruke je komu ča**). Time je dobiven

novi strukturni oblik frazema s opriloženom sastavnicom, tj. prilogom.¹³ Iako bi se prema frazeografskim pravilima, zbog strukture, ti frazemi trebali obraditi pod svojim nadnatuknicama (prilozima DORUKE, NARUKE, NARUKU, NENARUKU, NIZRUKU, PODRUKU, ZVANRUKU) i ne bi trebali biti zapisani pod nadnatuknicom RUKA, zbog paralelizma s postojećim frazemima¹⁴ donose se iza pripadajućega uopćenog frazema sa sastavnicom *ruka* od kojega su nastali, što je grafički istaknuto uvlačenjem, tj. stvaranjem podčlanka.¹⁵

prat (potezat, šit itd.) na ruke *ča* ručno prati (potezati, šiti itd.) *što* *Pērlīn se rābīl dokla nī bilo mākin za prāt, dōklī sē j prālo nā rūke. Štramāci su se nā rūke prošīvāli.* (Gro) *Prī se svē prālo nā ruke; vēče rūke nēgo materijōl!* (Hva) *Sāmo je to činila i ù dva dana ga je nā ruke splēla. Ū ratu se pāsta činila nā ruke, a sad je ima svake līpe sōrte.* (Kun) *Od potēzanja pūne mrīže nā ruke rūke ti se šundrāju! Nī p̄rvo rībariman bilo lāko.* (Nov) *Čemo per'evāt na r'ōki?* (Orb) *Jōš ka sen ja imēla ovīh mojīh dēc, jā sen nin šīla svē na rūki.* (Orl) (...)

prat (virati) naruke *ča* ručno prati (dizati) *što* *Va Marsēju uvok vira, majna; sve smo murali virāti nāruke.* (Ist) *Māt je svū rōbu prāla nāruke. Jōš tetā drži konōbi maštēl čā se je p̄rvo va njemū rōbu prālo nāruke.* (Nov)

Radi ekonomičnosti, frazemi koji imaju različita kategorijalna značenja, tj. frazemi koji se ovisno o kontekstu realiziraju kao pridjevski ili kao priložni, obrađeni su pod jednim uopćenim frazemom.

¹³ Nema čvrstih pravila kada neka prijedložno-imenička sraslica postaje prilog (Babić 2002:563). Babić te sraslice dijeli u dvije skupine i daje prijedloge njihova zapisa: »a) veze koje se upotrebljavaju u jasno prenesenu priložnom značenju pa su postale pravi prilozima, i pišu se zajedno. b) veze koje se stalnije ili češće upotrebljavaju kao priložne oznake u osnovnom ili frazeološkom, idiomatskom značenju pa se zbog slabijega ili jačega prenesenoga značenja mogu smatrati i prilozima, što se katkada očituje i u pisanju jer se pišu i kao jedna riječ. Ako nema posebnih razloga, primjere iz druge skupine valja smatrati priložnim vezama i pisati ih odvojeno« (2002:564). U ovom se radu uvažavaju zapisi autora rječnika, iako su uočene nedosljednosti zapisa.

¹⁴ Frazemi **doruke je komu ča**, **nizruku je komu ča** i **sneruke je komu ča** u promatranom korpusu nemaju svoga "para" s neopriloženom imenskom sastavnicom frazema. Kako njihov zapis ne odgovara predloženom sustavu leksikografske obradbe u rječničkoj natuknici RUKA, donosimo ih ovdje:

doruke je komu ča vrlo (posve) blizu je *komu što*, na neznatnoj udaljenosti je *što* *Popā je čā mu je bilō dorūkē.* (Mrk)

nizruku je komu ča daleko je *komu što*, na udaljenom je mjestu *što* *Zamīnīt čemo jā i Pērē zēmļju. Mēni je nīzruku Gājū, a njēmū Špitālū.* (Nov)

sneruke je komu ča nije prikladno *komu što*, ne odgovora *komu što* *Svratila bi ja dosta puta tebi, ma kad si mi sneruke.* (Kun)

¹⁵ U primjeru *Nap̄rste jene rūkē biš ih moga nabrojīt.* (Mrk) također se dogodilo opriloženje imenske sastavnice frazema koja u ovom korpusu nije promatrana kao nosiva sastavnica, stoga je njeno opriloženje navedeno kao varijantno u uopćenom frazemu **na prste (naprste) jene ruke moći zbrojiti (nabrojiti) koga, ča.**

na svoju ruku 1) čudan, neobičan, nepredvidiv, poseban *Náš je susèd pàmetàn, ali màlò j na svojù rùku.* (Cri) *Òn ti je na svojù rùku i za svoj žèp.* (Kas) *Ûn je na svojù rùku.* (Kon) *Govòri bàba da je tetà bìla na svojù rùku.* (Nov) *Uòn ti je màlò na svojò ruòko, ma stèši storì sè chà zàme va ruòke.* (Paz) * *bìti čovik na svojù rùku* (Bib) *bìt na svojù rùku* (Dra) *bìt na svojù rùku* (Hva) *bìt na svojù rùku* (Omi) **2)** samostalno, samoinicijativno, po svojoj volji (odluci, inicijativi) *Nis te nìš pìtál, tí si sè svojevòjno, nà svoju rùku, stòrìl.* (Gro) *Vàvèk su dèlali na svojù rùku.* (Kas) *Svè je učinìja na svojù rùku prez da je kèga nìš pìtà.* (Med) *Učinìl je òn svè na svojù rùku.* (Nov) *Š njòn se kršćàn nìš ne mòre dogovòriti, učinjena je na svojù rùku (fòzu).* (Rak) *Iskrçáli su ga na kràj jer je sve činì na svojù rùku, nìkoga me slùša.* (Riv) * *učinìti (ràdìti) na svojù rùku* (Bib) *rabòtot na svojù rùku* (Dra) *napràvit na svojù rùku* (Kon) *na svojù rùku* (Vrb)

Sintaktička variranja koja su ostvarena variranjem prijedloga uz promjenu padeža (Kovačević 2012) označena su zagradama unutar istoga rječničkog članka.

gre (ide; počće) za rukun (od ruke) *komu ça uspijeva (uspjetće) komu što, ima (imatće) uspjeha tko u čemu, vješt (spretan) je tko u čemu* *Svè mu ìde za rùkòn, štokò posàdì svè. Nìšta mu ne ìde od rùkè i pràvi je nesrìtnjak.* (Bib) *Njemù ne grè nìč od rùokì, kakò da je zàklet. Čàgòt pòčne sè mu grè od rùokì.* (Bolj) *Hudovòjàn je jerbò mu nì isà posàl za rùkòn. Grè jin od rùkè sflončàt. Spjumbàvànje mu jàdno grè od rùkè, a nìkì i vùruju!* (Bla) *Sè mu grè od rùkì.* (Cri) (...)

Predložena se frazeološka obradba frazemskih natuknica sa somatskom sastavnicom *ruka* može vidjeti u Prilogu 1.

4. Zaključak

Dijelovi tijela koji su vidljivi i oni koji imaju »izraženiju funkcionalnost (koji imaju više funkcija) i važnost za čovjekov život i opstanak« (Kovačević 2012:125) imaju razvijeniju simboliku koja utječe na oblikovanje frazemskog značenja. »Stoga ruke imaju važno mjesto u frazeologiji, tj. veoma su plodna sastavnica frazema jer se ljudi oslanjaju na slike o rukama koje su zasnovane na svakodnevnom iskustvu o njihovoj uporabi, funkciji, položaju i obliku« (Kovačević 2012:116). Oblikovani rječnički članak koji donosimo u ovom radu sa 173 frazemske natuknice potvrdio je da je *ruka* vrlo plodna somatska sastavnica i u čakavskim govorima.

Frazemi sa somatskom sastavnicom *ruka* po svom sastavu i strukturi u bitnom se ne razlikuju od onih u drugim hrvatskim govorima. U obrađivanim frazemima ekscerpiranima iz 39 rječnika izvornih čakavskih mjesnih govora postoje, naravno, fonetsko-fonološke, morfološke, tvorbene i sintaktičke razlike, ali su značenja frazema na cijelom čakavskom području predvidiva i univerzalna.

Frazemi koji odstupaju od korpusa drugih hrvatskih govora su oni motivirani maritimnim životom (**ćapat <na> jednu (dvi, tri) ruki tarcarola, ćapat dvi ruki tarcaluna, dat ruku tarcaluna (tarcarola)**) te oni motivirani društvenom stratifikacijom (**do veće ruki, judi ol naši ruki, od isti (sridnji, gospolski, težoški) ruki**).

Zanimljivi su frazemi koji su potvrđeni na krajnjem sjeveru i krajnjem jugu čakavskoga područja. Frazem **ne bi tko jil (ze) ni orah iz ruke (z ruk) komu**, u značenju ‘osjeća tko odbojnost (gađenje) prema komu’, u proučavanome korpusu potvrđen je jedino u Kuni na poluotoku Pelješcu i u zaselku Mrkoči u središnjoj Istri. Frazem istoga značenja, **ne bi ni oraja komu iz ruke ija**, zabilježen je u novoštokavskim ikavskim govorima Gale, Otoka i Sinja u Cetinskoj krajini (Menac-Mihalić 2005:257). Frazem **imat u rukah i škare i sukno** značenja ‘imati potpunu slobodu odlučivanja’ potvrđen je u zaselku Mrkoči u središnjoj Istri i u Blatu na otoku Korčuli.

Za razliku od navedenih frazema koji su “geografski prošireni” u korpusu je zabilježen i geografski ograničen frazem **imat dritu ruku** u značenju ‘biti precizan u gađanju’ zabilježen u zaselku Mrkoči i u Raklju. Frazem je najvjerojatnije motiviran *Trkom na prstenac*, konjaničkim natjecanjem u kojem se u galopu nastoji kopljem nabosti prstenac sastavljen od dvaju križno spojenih kovinskih kružnih prstenova. Natjecanje se svake godine održava u Barbanu, gradiću koji se nalazi točno na pola puta između Mrkoča i Raklja.

Budući da su oprimjerenja ekscerpirana iz objavljene literature i da ekscerpirani frazemi nisu provjereni na terenu, rječnička natuknica **RUKA** može se smatrati nepotpunom i nedovršenom. Mnogobrojni kanonski oblici koji nisu imali ni jednu rečeničnu potvrdu pokazali su potrebu za dodatnim terenskim istraživanjima koja bi bila usmjerena na oprimjerenje takvih frazeoloških praznina.

Ruku na srce, imamo pune ruke posla.

Izvori

- Bel – Velčić, Nikola. 2003. *Besedar bejske tramuntane*. Mali Lošinj – Beli – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj – Tramuntana – Adamić.
- Bib – Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Biš – Turina, Zvonimir; Antun Šepić-Tomin. 1977. *Rječnik čakavskih izraza: područje Bakarca i Škrljeva*. Rijeka: Riječko književno i naučno društvo.
- Bla – Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bolj – Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Bru – Dulčić, Jure; Pere Dulčić. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/2, 381–747.
- Cri – Ivančić-Dusper, Đurđica; Martina Bašić. 2013. *Rječnik crikveničkog govora*. Crikvenica: Centar za kulturu »Dr. Ivan Kostrenčić«.
- Dra – Šimunović, Petar. ²2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Gri – Barbarić, Ivan. 2016. *Rječnik griško-belgradskoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu »Dr. Ivan Kostrenčić«.
- Gro – Lukežić, Iva; Sanja Zubčić. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Hva – Benčić, Radoslav. 2014. *Rječnik govora grada Hvara*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- Ist – Smoljan, Ante. 2013. *Rječnik govora otoka Ista*. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak Zadar.
- Kas – Miletić, Cvjetana. 2019. *Slovník kastafskoga govora*. Kastav: Udruga Čakavski senjali Kastav.
- Komp – Kranjčević, Milan. 2004. *Ričnik gacke čakavščine: konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Graftrade.
- Kun – Vodopić, Nina. 2006. *Kunovske stare riči*. Kuna: vlast. naklad.
- Lab – Milevoj, Marijan. 2006. *Gonan po nase: rječnik labinske čakavice*. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Labin: Mathias Flacius.
- Med – Peruško, Marija. 2018. *Frazeološki rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- Mrk – Runko, Radoslav. 2014. *Rječnik govora zaseoka Mrkoči u Istri*. Rijeka: Naklada Kvarner.
- Mur – Juraga, Edo. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske – Županijski muzej.

- Nov – Vranić, Silvana; Ivo Oštarić. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet u Rijeci.
- NV – Sokolić-Kozarić, Josip M.; Sokolić-Kozarić, Gojko M. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- Omi – Mahulja, Ivan. 2016. *Rječnik omišaljskog govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj.
- Orb – Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- Orl – Houtzagers, H. Peter. 1985. *The Čakavian Dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- Pag – Kustić, Nikola. 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja Paga.
- Paz – Gagić, Marija. 2017. *Rječnik pazinskoga govora*. Pazin – Zadar: Katedra čakavskog sabora Pazin – Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- PiZ – Barbić, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: IHJJ.
- Pre – Crnbori, Ratko. 2018. *Rječnik premanturskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- Rak – Percan, Romana. 2017. *Frazeološki rječnik Raklja*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A1820> (pristupljeno 27. siječnja 2020.)
- Riv – Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Rov – Kalčić, Slavko; Goran Filipi; Valter Milovan. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin – Zagreb – Pula: Matica hrvatska Pazin – Naklada Dominović – Znanstvena udruga Mediteran.
- Ruk – Mohorovičić-Maričin, Franjo; Franjo Šepić-Bertin. 2001. *Rječnik govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka: Adamić.
- Senj – Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Matica hrvatska Senj.
- Spl – Petrić, Željko. 2008. *Rječnik starih splitskih riječi i izraza*. Split: Naklada Bošković.
- Sus – Hamm, Josip; Mate Hraste; Petar Guberina. 1956. *Govor otoka Suska*. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 7–213.
- ŠiK – Bralić, Ivanka. 2014. *Čakavske besede moje i sih mojih z Šmrike i Kraljevice*. Kraljevica: Udruga u kulturi »Stol«.
- Tro – Geić, Duško. 2015. *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskog govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.

- Uni – Nikolić, Margita. 2000. *Unije – kuželj vaf sarcu*. Mali Lošinj: Katedra Čakavskog sabora Cres – Lošinj.
- Vis – Roki-Fortunato, Andro. 1997. *Libar viškiga jazika*. Toronto: University of Toronto Press.
- Vrb – Matković, Dinko. 2004. *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa: Ogranak Matice hrvatske Jelsa.

Literatura

- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (3. poboljšano izdanje). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Bašić, Martina. 2008. Čekavski rječnik (Ivan Mahulja: *Rječnik omišaljskoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj, 2006.). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 484–490.
- Bogović, Sanja. 1997. Frazeologija u čakavskim dijalektološkim rječnicima. *Fluminensia*, 9, 1–2, 121–132.
- Dugandžić, Ana. 2019. *Somatski frazemi u hrvatskom i ukrajinskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. Ljiljana Jojić i Ranko Matašević. Zagreb: Novi liber.
- Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2018. Nad kartama hrvatskih dijalektatnih rječnika od 1990. do 2015. *Čakavska rič*, 46, 1–2, 159–167.
- Maresić, Jela; Mira Menac-Mihalić. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, Mira. 1998. Izrazi za ‘malo’ u čakavskim rječnicima. *Filologija*, 30–31, 267–271.
- Menac-Mihalić, Mira. 2002. Problemi izrade višedijalektnoga frazeološkog rječnika. *Filologija*, 38–39, 49–55.
- Menac-Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj; s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, Mira; Antica Menac. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Moguš, Milan. 1985. Nacrt za 'Rječnik čakavskoga narječja'. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 1, 319–336.
- Vulić, Sanja. 1988. *Struktura čakavskih dijalekatnih rječnika*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vulić-Vranković, Sanja. 1997. Metodologija uvrštavanja frazema u rječnike izvornih čakavskih govora. *Riječ*, 3, 2, 115–123.
- Vulić-Vranković, Sanja. 1999. Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora. *Čakavska rič*, 27, 1, 29–41.
- Vulić-Vranković, Sanja. 2003. Leksikografska obradba frazema u budućem velikom sintetskom rječniku izvornih čakavskih govora. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 15, 1, 43–56.

Somatic phraseological units with the component *ruka* (hand) in Čakavian vernaculars

Abstract

The paper deals with somatic phraseological units with the component *ruka* (hand) excerpted from the published dialectological dictionaries of Čakavian vernaculars. Based on the corpus of 173 phraseological entries, the high productivity and predictability of the meaning of phraseological units with the component *ruka* were confirmed.

Ključne riječi: dijalektna frazeologija, čakavski govori, frazemi, somatska sastavnica *ruka*

Keywords: dialectal phraseology, Čakavian idioms, phraseological units, somatic component *ruka*

Prilog 1.

Frazemske natuknice ispisane su podebljanim slovima. Frazemske natuknice bez oprimjerenja i koje su navedene u obliku u kojem se nalaze u rječnicima dodatno su i podvučene. U dijelu je frazema ukošenim slovima naznačena rekcija ili neki drugi oblik upute. Okrugle zagrade () označuju međusobno zamjenjive odnosno varijantne komponente frazema, u izlomljenim zagradama < > donose se izostavljivi odnosno fakultativni dijelovi, a uglate zagrade [] ukazuju na kolokativnost frazema. Vidski su parnjaci odvojeni kosom crtom. U kosim zagradama iza značenja frazema iskazano je tematsko ograničenje u uporabi određenoga frazema. Ako je frazem višeznačan svako od njegovih značenja obrojčano je brojkama zapisanim podebljanim rednim brojevima. Različito kategorijalno značenje također je obrojčano, ali su brojevi zapisani podebljanim brojevima iza kojih je zagrada. Oprimjerenja se navode abecednim redom kratica mjesnih govora koji se donose u zagradama. Iza znaka * nalaze se neoprimjereni frazemi, tj. u rječnicima ponuđeni kanonski oblici. Uvučeni su novi strukturni oblici frazema s opriloženom sastavnicom.

RUKA

batit ruke aplaudirati, pljeskati * *bàtit rúke* (Spl)

bit čija produžena ruka biti čije sredstvo (način) u postizanju (ostvarenju) cilja *Ōn mū j produžena rúkà, dèlā sè čā se ovōmu/lovēmu grústī.* (Gro)

bit desna ruka komu biti velika pomoć (oslonac) *komu Ōn mū j dēsna rúkà!* (Cri) *Onà mī j dēsna rúkà, čā bīn bež njē?* (Gro) *Ōn je mēni dēsno rúkà.* (Hva) *Ūn mi je dēsna rúka.* (Kon) *Nāši vrīdni sīni su nan dēsna rúka u svāken dèlu.* (Med) *Ti māli je njīma dēsna rúka.* (Rak) * *dēsna rúkà* (Mrk) *bīt dēsna rúkà* (Vrb)

bit marjoneta u čijin rukan raditi što hoće tko s kim *Ma čā pensāš da mòreš s nāmon sād ovāko, sād onāko, nīs ja marjonēta u tvojin rukān!* (Med) * *bit u čigōvih rukāh* (Mrk)

bit srične ruke <u čemu> imati sreće (uspjeha) <u čemu>, uspijevati <u čemu> *Uzmī lōt zō me, tī si srīčne rukiē.* (Dra) *Onā j srīčne rúkē. Vāvīk dobīje na tōmbuli.* (Gro) * *bīti srītne rúkē* (Bib) *bīt srītne rukē* (Hva) *bīt srītne rukē* (Kon) *bīt srīčne rukiē* (Vrb)

bit široke (dobre, obilate) ruke biti darežljiv (velikodušan), rado (lako) darivati *Njegā pītaj, ōn je širokē rúkē.* (Gro) *Bīl je ōn dobrē rúkē i nūkad nī pāzil na sitnīš. Māte je bīl rúkē obilāte.* (Nov) *Naši Merikani nisu baš širokē rúkē, aš do dolara ni laško doć.* (ŠiK) * *bīti širōke (dōbre) rúkē* (Bib) *širōkeh rúk* (BiŠ) *bīt dōbrē rúkē* (Bla) *bīt pōdatne (prūžene) rukē* (Kon) *bīt lēhkē (lāškē) rúkī* (Omi) *bīt širōke rukiē* (Vrb)

- bit tvrde ruke** biti škrt *Ōn je tvrde rúkē.* (Dra) *Tvörde je rukiē.* (Vrb)
- bit u čijin rukan** biti pod čijim nadzorom *Dìd je u ošpitálu u rukàn enèganàpro dobrèga mèdiga.* (Med)
- bit u dobrih rukah** biti siguran *uz koga*, biti u sigurnim uvjetima *Mâla je vèro u dobrìh rukâh.* (Rak) * *bit u dðbri rukâ* (Kon) *bit u dobrìh rukâh* (Mrk)
- biti vezani ruk** biti nemoćan, biti bez prava i ovlasti * *biti vèzàni rúk* (Bib)
- Bogu <v> rukah** nesigurno, predodređeno *Duhtôri su storìli čà su mogli, a sàd je sè Bògu v rukâh.* (Gro) *Svè smo učìnlì i sàd je svè Bògu rukâh.* (Nov) * *bit Bògu u rukâh* (Mrk)
- ča mu oči vide, to mu ruke store (načine)** svestran i vješt je majstor *tko Un se va sve itindi, ca mu oci vidu, to mu ruke cinu.* (Ist) *Čà mu oči vïde to mu rúke store.* (Mrk) *Ča mu oči vïde, to mu rúke načine. Svè ča mu oči vïde, njeğòve rúke će načìniti.* (Rak)
- čapat <na> jednu (dvi, tri) ruki tarcarola** podvezati jedro prvim (drugim, trećim) redom priveznica, skratiti jedro za jedan (dva, tri) jedreni vez * *čapàt jednù, dvì, trì rúki tarcaròla* (Omi) *na jednù, na dvì, na trì rúke tarcaruòla* (Uni)
- čapat dvi ruki tarcaluna** ponašati se s najvećim oprezom *Mâlo si se nâpi, čapô si dvì rúke tarcalünâ.* (Dra) * *čapàt dvì rúki tarcaròla* (Omi)
- čapat kruh u ruke** završiti školovanje, izučiti zanat * *čapàt krùh ù rúke* (Bla) *čapàt krùh ù ruke* (Hva) *čapàt krùh ù ruke* (PiZ)
- daj prst <komu>, zet će <ti> celu ruku** pohlepan je *tko*, nikad nije dosta *komu*, nezahvalan je *tko*, zloupotrebljava dobrotu *tko Dāj pàrst, zèt će ti cèlu rúku.* (Bel) *Dāj mu p̀rst, zèt će cèlù rúku.* (Cri)
- daš prst komu, a on <ti> zame celu ruku** pohlepan je *tko*, nikad nije dosta *komu*, nezahvalan je *tko*, zloupotrebljava dobrotu *tko Dâš mu p̀rst, a òn ti zàme cèlù rúku.* (Gri) *Dâš mu p̀rs, a òn zàme celu rúku.* (Mrk)
- dat ruku tarcaluna (tarcarola)** podvezati jedro prvim redom priveznica, skratiti jedro za jedan jedreni vez *Dôj rúku tarcalünâ jer je u konòlù vèli vïtar.* (Dra) *Duali smo inu ruku tarcarola.* (Ist) * *dàt (čapàt) rúku tarcarùlâ* (Hva) *dàt rúku tarcaròla* (Omi) *dàt rúku tarcalünâ* (Vis)
- dat (indikar, bacit) prvu (drugu, treću, zadnju itd.) ruku** nanijeti prvi (drugi, treći, zadnji itd.) premaz /ob. boje/ *Izgléda da mu se prèšilo pa je na jòš mòkru p̀rvu rúku dāvāja finu.* (Bib) *Piturô son bruòd, dācu mu jòš zònu rúku.* (Dra) *Jòš mòrān dāt zādñjù rúku i sà piturija je gotðva.* (Kas) *Cà si dō p̀rvo rúko m̀nija?* (Lab) *Smo dāli zīdin p̀rvu rúku, jòš ćemo dvì pa će biti lipo bilo. Sùtra ćemo dāti zādñju rúku zīdin.* (Med) *Dā je p̀rvu rúku pitùre.* (Mrk) *Pred dèset dān san jā indikāl p̀rvu rúku u stāromu tršju.* (Nov) *Jòš jedānpūt pinelā ~ dājè drùgù rúku.* (NV) *Dô san do p̀dñê parvù rúku.* (PiZ) *Kad se ošùši špruc, ćemo dāt drùgu rúku.* (Pre) *Bilimo kužinu i smò dāli zādñju rúku.*

(Rak) *Bacil san prvu ruku biljafke po zidù.* (Senj) *Opèna smo doli jednu ruku, a vajāt će još dat bārz i dvì ruke.* (Vis) * *dāt (parvù, drùgu... zòdnju) ruku* (Hva) *dāt drùgu ruku* (Tro) *dāt parvù (drùgu) ruku* (Vrb)

dat (pasat, proć) jednu ruku nanijeti jedan premaz /ob. boje/ I *dřvenon je bròdu dobrò dāti jednu ruku mìnije prìja kòpera.* (Bib) *Kùhinjo smo pasàli s^oāmo jeno ruòko, jùtre pens^oāmo drùgo.* (Paz) *Prvu ruku ću u kužini prùđóci s jǣpnùn.* (Riv) *Opèna smo doli jednu ruku, a vajāt će još dat bārz i dvì ruke.* (Vis) * *dāt ruku* (Hva) *dāt ruku pitùre* (Omi)

dat <jenu> ruku komu 1. pomoći komu u kakvu poslu, pomoći komu u teškim okolnostima, ponuditi spas komu *Dā mi je ruku ròjāk Mārko. Pèrè mi je òkrìvān, pak će sìgùro dāt ruku.* (Bla) *Ājde dāj mi ruku jèr ne smìn sām ðigniti tèško ràdi tòga vratrijèga brùka.* (Bib) *Dòj mi ruku da napàrtin žìvo.* (Dra) *Dā mi je barènko ìkor dōša dāt ruku, bì bi vèj gotòv.* (Hva) *Se pèntin da mu nīs dā ènu ruku kad su pìlìli dřva.* (Med) *Zvāne, bìte nan jenu ruku dā? Dāli smo mu jenu ruku da prvo fini.* (Mrk) *Da si me zvāl kad si kròv pokrìvāl, bìl bi ti jà dōšal dāt ruku.* (Nov) *Daj nan v^uòde ruku da ðignemo k^oār od fošā.* (Pag) *Češ nan prìt jùtre dāt jèno ruòko, ćemo třgat?* (Paz) *Zanamìsto da si nan dōša dāt ruku, a tì si dōša zanovètāt. Dòj bràtetu ruku!* (PiZ) *Dāj mi jènu ruku, ću prìje finuti.* (Rak) *Šìme, dāj stricù ruku.* (Riv) *Drāgò mi je dāl ruku.* (Senj) *Ivić je blažen, neće proć uz čovika ki dela, a da mu ne da ruku. Niki njoj ni dal ruku dok je tribalo dicu zgojit.* (ŠiK) *Dāj mi ruku vò ðignit.* (Tro) *Hòćete non dāt ruku za namìstit bācvu.* (Vis) * *dāt ruku komu* (Cri) *dāt (jednù) ruku* (Omi) *dāt rúkù* (Spl) *dāt ruku* (Vrb) **2.** nuditi prijateljstvo komu, nuditi pomirenje komu *Sèstra njìn j přva dāla ruku pòkle toliko vřìmena.* (Rak) * *dāt ruku komu* (Cri)

dat dobre ruke dragovoljno dati više nego što je ugovoreno, preplatiti *Dò mu je dòbre rukè.* (Hva) * *dòbrè rúkè* (Spl) *dāt dòbre rukè* (Tro)

dat kruh u ruke komu omogućiti komu da se samostalno uzdržava (zarađuje za život), pripremiti koga za život, postaviti koga na noge *Svì je ðici dól krùh ù ruke.* (Vis) * *dāt kòmu krùv u ruke* (Kon) *dāt krùh u ruke* (Mrk) *dāt krùh ù ruke* (Vrb)

dat odrešene (slobodne) ruke komu dati komu slobodu djelovanja, omogućiti komu da radi slobodno (neovisno od drugih) *Rèkāl mī j nèka tò jà storìn i dāl mi odrèšene/slòbodne ruke.* (Gro) * *dāti kòmen slòbodne ruke* (Bib) *dāt odrìšene ruke* (Vrb)

dat ruku odseć za koga jamčiti za koga, imati puno povjerenje u koga, čvrsto vjerovati *Ma za njù bìn i ruku dāla odsèć!* (Cri)

dat se u ruke potući se /šakama/ *Jòš ći ucinìt da se muškì dòdù ù ruke.* (Vis) * *ćapāt se ù ruke* (Dra) *ćapāt se (dòvāt se / dāt se) ù ruke* (Vis) *ćapāt se (dāt se) ù ruke* (Vrb) *ćapāt se v rùki* (Omi)

dat si ruku dogovoriti se, pogoditi se *Dâjmo si rûku pa da finemo kuntraštîvat.* (Pre)

dat u ruke ča komu povjeriti komu što *Hârte su dâli okâtu u rûke.* (Med) *Ne mðres ti tô njemu dât ù ruke, òn će ti svè ispaštrocât.* (Vis)

davat po ljučekeh rokah posuđivati *Ta mäkina je prevèc delikâta, nî za dâvât po ljučekeh rokâh.* (Paz)

dignut (vrći) ruku na koga udariti koga, istući koga, napasti koga *Kad bi dðša i molîja da mu prðstin što je dîga rûku nâ me, pa brât mi je.* (Bib) *Nîkad jð nîsôn dîgo rûku na çêr.* (Dra) *Nemôj, sînko, dîgnit rûku na sestru svojû!* (Hva) *Nîje nîkad dîga rûke na dîte.* (Med) *Je dîga rûke na òca, znâš. Ni mu bîlo têško vrći rûke na òca.* (Rak) * *dîgniti rûku na kðga* (Bib) *dîgnut rûku na kðga* (Kon)

dignut ruku na sebe pokušati ili izvršiti samoubojstvo *Marîja je dîgla rûku na sèbe, ča njoj je bîlo, nîdan ne znâ.* (Rak) * *dîgnut rûku nâ se* (Kon)

dignuti/dizati ruke <od koga, od čega> odustati/odustajati <od koga, od čega>, prestati se brinuti <za koga, za što>, napustiti/napuštati koga, što *Ne mðrèn vîše, dîžèn rûki od tebè!* (Cri) *Se štuřâ batòriti š njîman i je dîga rûke od svèga, je pøša çâ.* (Med) * *dîgniti rûke od čega* (Bib) *dîgnut rûke od kðga ili česa* (Kon) *dîgnit rûke od kðga / od čega* (Vrb)

do veće ruki koji pripada višem društvenom staležu * *do vèće rukî* (Orl)

dobiti ključ u ruke useliti se u opremljen stan * *dòbiti kljûč ù ruke* (Bib)

dobra ruka 1. novčani novogodišnji dar /ob. djeci/ *Na mlâdo lèto dîca hòdîjo ot kùci pobîrat dobrò ruòkò.* (Bolj) *Dîci se môrâ dât nič za dðbrû rûku.* (Gri) *Za dðbrû rûku sân dobîla postòli. Doneslà mî j cikulâdu za dðbrû rûku.* (Gro) *Za dðbrû rûku dèca nõsè jâbuku nabodenû na kîticu ružmarîna va kû njîn jûdi pîcâjû šòlad.* (Kas) *Za dðbrò rûko vâ pût son ot nôni, nôneta, çîji, bôrbeti, oçâ i mäteri dðbi toľiko bëci dâ çun si kupît nõvo biciklèto.* (Lab) *Za Trî krâľja i za Nðvo lîto se dicàn davâlo dðbru rûku.* (Med) *San kupîla dâr ča čemo ni ponès za dðbrò ruòko.* (Paz) *Za Nðvo lîto, za dðbru rûku bi nan bàba davâla par bonbòni. Bàba bi mi za dðbru rûku dâla šâku mèndula.* (Pre) *Nîkad su dîca za dðbru rûku dobîvala mèndule, orîhe, smðkoe, a danâs bi svî sřîli sâmo šòlde.* (Rak) *Dali su nan za dðbru ruku çrovî marun.* (Ruk) * *dobrâ rûkâ* (Cri) *dobra rûkâ* (Mrk) *dobrâ rûkâ* (Omi) *dðbri rûkî* (Vis) **2.** napojnica, novčani poklon *A çê çes mi plařît... nèka ti to bûde za dðbru rûku.* (Bel) *O Božîcu poštâru vavik dan nič za dðbru ruku.* (ŠiK)

dočekat raširenih ruk dočekati koga, što srdačno (rado, prijateljski) * *dočèkati rašîreni rûk* (Bib) *docèkot rašîrenih rûk* (Hva) *dočèkot rašîrenih rûk* (Vrb)

doć (hodit) na ruku komu biti na usluzi komu, biti spreman pomoći komu, biti od pomoći komu *Tô mi je hvalâ će sâñ ti vğvek na rûku hodîl. Vğvek mi je hodîla na rûku, vâja i ja njôj neš udèlan oli dğñ za ùzdarje.* (Bel) *Duòšo mi je nâ ruku.* (Dra) *Pðštèn çovèk ti vâvèk grè nâ rûku.* (Kas) *Tâ pût mi je mèdîh*

*šò na rûko i zàjno me je vižitò. (Lab) Držàva je fabrikànten šlà na rûku. (Mrk) So nan šli na r^uòki. (Orb) Smò njin dðšli na rûku, mà òni su to zàbili. (Rak) Ako ikako more, ona će ti pòc na rukù. (ŠiK) Kòko son pùtih jò njèmu dðsal nà ruku. (Vis) * iči kòmen nà ruku (Bib) dôc kòme nà ruku (Hva) íc kòmu nà ruku (Kon) pòc nà rûku (Omi)*

doć će ruke puno *koga puno će stajati koga što Pùno ćedu te dðc rûke. (PiZ)*

doć u prave ruke *biti dodijeljen pravoj osobi, doći na pravo mjesto Ta bičiklèta je sàda dðšla vèro u pràve rûke. (Rak) * doći u pràve rûke (Bib)*

doć u ruke komu *doći pod čiju vlast * dôc kòmu ù ruke (Kon)*

dojde (došlo je) do ruk <ča> 1. *uspjelo se što pobrati u polju /a da nije propalo zbog kakve vremenske nepogode/ Ako gròzje šegòdšja dðje do rûk, bi će vîna obilàto. (Tro) 2. došlo je do tučnjave Bižmo čà dðklen nì dðšlo do rûk. (Tro)*

dok bi pljesnul rukon ob ruku *začas, odmah * dðk bi pljèsnul rukòn òb ruku (Kon)*

došlo je (dojde) pod ruku (ruke) komu 1. *(ča) slučajno se našlo na dohvatu komu što Agrampò je onò ca mù je dðšlo pòd ruku. (Hva) Pozimàl je sè ča mu j' prišlò pòd rûku. (NV) Ukràla bi uočiglèd svè ča non dðjde pòd ruku. (PiZ) Gre po kući i harači ča god njoj dojde pod ruku. (ŠiK) * duòc ù/pòd ruku (Vrb) 2. (ki) slučajno se našlo na dohvatu komu tko Vòlèl bìn da mi pòd ruke dðjde òn nevajàti. (Gro) Ako mi dðjde pòd ruke, islomì(t) ću ga! (Hva) * dðc pòd ruke (Dra)*

došlo je (dojde) podruke *komu ča slučajno se našlo na dohvatu komu što Mòli mi hiće na tlèh svè ca mù dðjde pòdruke. (Hva)*

držat <sve> konce (harte) u rukah 1. *imati sve pod kontrolom, upravljati situacijom Bùdi prèz stràha, bràt drži svè kònce u rukàh. (Rak) 2. gospodariti čime, imati vlast nad kim Nevista je bila žgàja žena, je držàla u kùci svè harte u rukàn. (Med) *držàt rèdine u rukàh (Mrk)*

držat prekrížene ruke *ne raditi ništa * držàt prekrížene rûke (Mrk)*

držat ruke u žepu *ništa ne raditi Po cìle dâne sàmo drži rûke u žèpu. Sàmo drži rûke u žèpu i niš ne dèla. (Rak) Òn je pròvi čarlatàn, po cèli dòn nič ne dèla i sàmo drži rûki va žepè. (Lab) * držàt rûke u žepù (Mrk)*

držat u svojim rukah *ča gospodariti čime, imati vlast nad kim Grubička je svè držàla u svojìn rukàh. (Rak)*

držati ruke u križ *ne raditi ništa Najlășve je držàti rûke u križ i glèdati ča se dèla. (Med)*

goli ruk *bez oružja (alata), nenaoružan, samo svojom snagom (spretnošću) Pa kî grè u šumu gòli rûk? (Kon)*

govorit za rukon *komu ometati koga u poslu Ne govori mi za rukòn. (Senj)*

grdo ruke kalat (stavljat) *na koga udarati koga, tući koga, napadati koga*
*Víše pūti je na žèno gřdo ruòke kalā, ač je prihajèva dõma pijãñ. Po mojõ, nè bi rābìlo na nijènega gřdo ruòke stavljāt, ljūden bi muòrala bit dõsta besèda, kad° se rečè. (Paz) * stāvīt rūke na kèga (Mrk) stāvīt, klāst na kogā rūki (Omi)*

gre (ide; poč će) za rukun (od ruke) *komu ča uspijeva (uspjet će) komu što, ima (imat će) uspjeha tko u čemu, vješt (spretan) je tko u čemu* *Svè mu ide za rúkõn, štokò posādī svè. Ništa mu ne ide od rúkè i prāvi je nesrītñjak. (Bib) Njemù ne grē nič od rūòkì, kakò da je zāklet. Čāgòt počne sè mu grē od rūòkì. (Bolj) Hudovđjān je jerbò mu nī išā posāl za rúkõn. Grē jin od rúkè sflončāt. Spjumbāvānje mu jādno grē od rúkè, a nīkì i vīruju! (Bla) Sè mu grē od rūkì. (Cri) Neumičān je, ne grē mu niš za rúkūn. Ne grē mu niš od rūkì zāč je cānpa. (Gri) Sè mi rē od rúkè, blāzi menī! (Gro) Ne grē mi od rukè. (Hva) Ne rē mi od rūkì. Nèkada mi sè grē od rūkì, nèkada ni za Bõga mīlèga da storīn. (Kas) Grē mu za rukõn. (Kon) Danāska nan je dèlo hodilo ot ruki, pāk smo naprāvili trī srīma na vèn flèce. Na sè fõzi je otè doznāt s kèn je njeğdva hčì dobila mīlca, ma mu tō nī šlò za rúkõn. Ne vèroan dā će nan pòc za rūko ancorāt se z vèn špõgon. (Lab) Je srīčan čovīk, mu je pòšlo za rukõn čūda tēga ča je napensā. (Med) Švaltīvanje njin je šlò za rúkõn. Tršila se je, ma njoj nī šlò za rúkõn. (Mrk) Nāsoj māloj svāki posāl grē od rúkè! Ako tēbi otāj posāl grē od rúkè, bit će pūna šāka brādè. (Nov) Rukāt je: sè mu grē od rúkè sāšto znā naprāvīt. Niš mu, nebòškõn, ne grē od rúkè. (NV) Ku mu pòje za r^uok^uõn. (Orb) Štī je prevarīt šurcā, ali mu nī p^uòšlo za rukõn. Jednīman jūdīman grīè šve od rukè. (Pag) Ni grīè sè za ruòkuõn. (Paz) Svè mu grè od rukè. (Pre) Išlo mu je za rukõn i obogāti se je. Ništa mu ne grè od rukè kako da ga je kò ùkle. (PiZ) Vèro sān kuntènta, grèdu mi te kròštule od rukè. (Rak) Ne grè mi dèlo od rukè. (Senj) Niš mi ne gre za rukun, ko da me j' niki zaštrigal. Krivili su železo za ogradu, ma ni njin to baš hodilo od ruke. (ŠiK) Ne grè non od rūki. (Vis) * puòc za rūòkuõn (Bolj) pòc za rukõn (Dra) ne grè mi za rúkõn (Hva) grè mu od rukè (Kon) hodīt od rūke (Mrk) pòc za rukūn, hodīt od rūkì (Omi) kōmu rē za rukū (Orl) grè mu o' rúkè (Spl) puòc za rukuõn, grīè mu od rukiè (Vrb)*

grozit se z rukun *komu prijetiti komu, htjeti udariti koga* *Grozīl mu se j' z rúkūn. (NV)*

hoće se (puno) ruk *gdje potrebno je mnogo radne snage* *Tõ je vèliki posòl i tõte se hòce rúk. Tõte se hòce pūno rúk. (PiZ) Vèliko je odõrina tōti se hòce rúk. (Vis)*

hodit od ruke do ruke *mijenjati vlasnika (korisnika) * hodīt od rukiè do rukiè (Vrb)*

imat ča u ruka *imati kakav dokaz, biti siguran u što* *Nēma ūn niš u rukā, pa kākò će ga tūžit? (Kon)*

imat čiste ruke *biti pošten (čestit, ispravan), pošteno raditi (postupati)* *Būdi sīguran, õn ĩma čīste rūke. (Rak) * ĩmat čīste rūke (Kon) ĩmèt čīste rūke (Mrk) ĩmāt čīste rūke (Vrb)*

- imat dobru ruku 1.** vrlo lijepo (vješto) raditi, biti vrlo vješt u radu /koji se obavlja rukama/ *Nâjbòje brîči Pêrè, ìmā dðbrû rûku.* (Bla) **2.** imati lijep rukopis *Imaš dobru ruku, moreš povuè prostoruèno dugu ravnu rigu.* (ŠiK)
* *imît lîpu rûku* (Omi)
- imat dritu ruku** biti precizan u gađanju *Za dohièvoanje je tribe imèt dritu rûku.* (Mrk) *U Bârbanu su tèkli na prstènac, a uviè ça je zadîja, ìma nâpro dritu rûku.* (Rak)
- imat dvi live ruke** nespretno obavljati posao, biti nespretan (nevješt) /u radu koji se obavlja rukama/ *Ìmā dvi lîvè (rûki).* (NV) *Ma èà ìmaš dvi lîve rûke?! Svè ti pàda, kàko da ìmaš dvi lîve rûke.* (Rak)
- imat gole ruke** biti siromašan **imàt gðle rûke* (Vrb)
- imat kruh u rukami (rukan)** biti kvalificiran za rad; biti finansijski samostalan *Dîca ìmaju krùh u rukàmi, žîve dðbro.* (Rak) *Nàša dîca ìmaju krùh rukàn; danàs nas nîsu potribni.* (Med)
- imat krvove ruke** biti odgovoran za èiju nesreèu (smrt, ranjavanje) * *imàt kârvove/karvðve rûke* (Vrb)
- imet libar va rukah** uèiti; èitati *Ne spàmetin se kadà son zàdnji pût jimè libar va rukàh.* (Lab)
- imat pri ruki** koga èa imati u blizini koga što *Nî imàja pri rûki kajîš pa je kröz pašajîce provûkà špâg.* (Bib) *Milikerè je vavik pri ruki, ako nestane letrike. Blaženi moj pašo, vavik mi je pri ruki.* (ŠiK) * *imat pri rûki* (Kon)
- imat pune ruke posla (dela)** imati mnogo posla, biti vrlo zaposlen (zauzet), morati mnogo raditi *Istûc mi, mòlin te, tð plakèti(h) èùkara u mortðr, pûne su mi rûke poslâ!* (Hva) *Nèkada je štramacèr imèl pûne rûki dèla.* (Kas) *Vrèdnâ ženâ, vavik ìmâ pûni rûki poslâ.* (NV) *U zàdnje vrîme ìman pûne rûke pòsla.* (Rak) *Ìman pûne rûke poslâ veè dvi nedîlje.* (Senj) * *imàti pûne rûke poslâ* (Bib) *jemàt punè rûke pòsla* (Dra) *imat pûne rûke pòsla* (Kon) *pûne rûke dèla* (Mrk) *imàt pûne rûke pòsla* (Vrb)
- imat ruku** za èa uspijevati u èemu, imati uspjeha u èemu /za radnje koje se obavljaju rukama/ *Ìmā rûku za rðžice, vîdèj kàko njoj lèpo kânpanèlice ràstû!* (Kas)
- imat slobodne (odrišene) ruke** biti slobodan u svom djelovanju, imati odobrenje za slobodno djelovanje *Imèlâ j pðli njeğâ slðbodnè rûki.* (Cri) *Nekâ èinî kakð znò, ìmo odrîšene rûke.* (Dra) *Èà èe ti rèci da si u ti kolòr obiîlja kužîmu? Mi je rèkla da ìman slðbodne rûke, sàmo da bìde lîpo.* (Med) * *imàt odrîšene rûke* (Hva)
- imat šporke ruke** biti nepošten (neèastan), nepošteno raditi; biti sklon kraði, krasti * *imàt špuòrke rûke* (Vrb)
- imat tešku ruku** imati jak udarac *Imàla je tèšku rûku, dîcu je nâpro bolîlo kad bi ih bìla pljèsnula.* (Rak) * *imàti tèšku rûku* (Bib) *imèt tèšku rûku* (Mrk) *imat tèšku rûku* (Kon) *tièške je rukiè* (Vrb)

imat u rukah i škare i sukno imati potpunu slobodu odlučivanja *Īma u rukàh i škàre i sūkno*. (Mrk) * *imàt u rukàma i nõžice i sūkno* (Bla)

imat vezane ruke imati ograničene mogućnosti djelovanja (odlučivanja) *Ti je posuđija šolde i sàda ìmaš vèzane rúke dok mu ne vřneš ðúg*. (Med) *Ne môren nîš, rúke su mi vèžene*. (Rak) * *imèt vezane rúke* (Mrk)

imat zlatne (smodne, vredne) ruke vrlo lijepo (vješto) raditi, biti vrlo vješt u radu /koji se obavlja rukama/ *Īmo zlòtne rúke: čà očima vòdi, tò rukàmi učinì*. (Bru) *Màli ìmā zlàtnē rúki*. (Cri) *Mojà ženà šije za svè nõs, ìmo zlòtne rúke*. (Dra) *Īmā zlàtne rúke, sè ùmī i za sè jū j vòja*. (Gro) *Svi misćeri je znua, imi je zluatne ruke*. (Ist) *Nevìsta od Rīne ìma zlàtne rúke za čà čèš, ko'š u kùci, ko'š vàn kùce*. (Med) *Imāl je nàš otàc smòdne rúke. Čà je vòdil, otò je i naćinìl*. (Nov) *Ovā ðèlavica ìmā vrèdnē rúki*. (Kas) *Tvòj múž ìma zlòtne rúki, va sè se kàpi i sè znò storìt*. (Lab) *Uòn ìma zlàtne ruòke, sè čà rābi ukuòli kùce uòn zn'q storìt*. (Paz) *Vèruj ti mēni, òna ìma zlàtne rúke*. (Rak) * *imàti zlàtnē rúke* (Bib) *imàt zlòtne rúke* (Hva) *imàt zlòtne rúke* (Vrb)

imati arat u svojim rukah izučiti zanat, zaposliti se *Sād ìma àrat u svojin rukàh, je pòčeja ðèlati u Ūljaniku*. (Rak)

imit dege ruki biti sklon krađi * *imìt ðège rúki* (Omi)

imit srićnu ruku imati sreće (uspjeha), uspijevati * *imìt srićnu rúku* (Omi)

ispod ruke [kupiti, prodat, nabavit] neizravno, preko preprodavača (posrednika) [kupiti, prodati itd.] *Cikulàde smo kupovàli spod rúkē. Nī se tò smèlo va butīgi prodāvàt, sàmo spod rúkē*. (Gro) *Tū vèštu san kùpila ispod rukē*. (PiZ) *Ispòd rukē ću nabàvit*. (Senj) * *ìspod rúkē* (Bla) *ìspod rúkē* (Bib) *kùpìt ispod rukē* (Dra) *akoištàt spod rúke* (Mrk) *spod rúkì* (Omi) *ìspod rukiē kùpìt* (Vrb)

isti iz ruke komu pitomo se ponašati, biti pokoran komu * *ìsti kòmen iz rúkē* (Bib)

iz ruke u ruku od jednoga do drugoga * *iz rúkē ù ruku* (Bib) *iz rúke ù ruku* (Kon) *z rúki v rúku* (Omi) *iz rukiē ù ruku* (Vrb)

izmaknut se komu iz ruk propustiti, ne dobiti što * *izmàknut se kòmu iz rúk* (Kon)

judi ol naši ruki ljudi težačkoga staleža *Rešpèt se iziskùje i ol jūdih nāši rúkì*. (Vis)

kaj <s> rukon <da> je ki uzal (odnija) ča brzo je izliječeno što, brzo će se izliječiti što, nema više bolesti, više ništa ne boli koga *Ovā zàdnja medežina mu je kài s rukòn ùzela dolòre, u dvà ðàna*. (Med) *O' kà' se namàza bazalmġnun, kò da mu je nēko reumu rukūn òdnija*. (Mur) * *odniti kàj rúkòn* (Bib) *kònda je rukòn odnèslo* (Kon) *ko/kakò rukuòn odnešenò* (Vrb)

križat se z livon <i z desnon> rukon jako se čuditi čemu, ne moći vjerovati *Z lèvu rukū šan se križàl na te bedastòci*. (Bel) *Ne križāj se z livūn rukūn!* (Gro) *Kad su skùpa ðòšli, bàba se križala z livon rukòn*. (Rak) *Kàð je to vòdija,*

- se je počeja krížiti i z l'vov i z d'eson rukôn. (Rov) * prekrížiti se z l'vov rûkôn (Mrk) prikrstít se l'vov rûkôn (Bla)*
- latit v ruke** početi što raditi *K^uô d'elo reš v rûke látit? (Sus)*
- lavurat priko ruke** površno, nemarno raditi ** lavurât priko rukê (Dra)*
- libar je komu u rukah** uči tko; čita tko *Svè je znâl j'ërbo mu je š'empre libar bìl u rukâh. (Nov)*
- liva ruka, desni žep** krađa, džeparenje *Svì znâmo da je ôn l'iva rûka, d'èsnì ž'ep. (Rak)*
- mahnut (odmahnut) rukon** ignorirati što, ne mariti za što *Tul'iko pûtih san mu rêkla da su ga onì na kârte opeljûšili, a ôn bi sâmo mahnûl rûkôn i pobìgal. (Nov) Ni til slûšat, sâmo je odmahnûl rukôn. (Senj) * odmâniti rûkôn (Bib) odmânut rukôn (Kon) odmahnût z rûkôn (Mrk)*
- mašuć rukamin** besposleno, ne radeći ništa *Lîpo ti ôn po c'eli dân grê mâšuc rukâmin, ma š'empre šôldi pîta. (Nov) Kôdasi dôšaz Tarmêrke, mâšucîn rukâmin. (Ist)*
- mečat ruke** na koga tući (udarati) koga /šakama/ *Sòmo nemôj rûke mečât ni na drugu... ni na tr'ècu, perke bi za to îšal in galêra. (Vis)*
- moru dati jedan drugon ruku** isti su, slični po karakteru, ponašanju /ob. negativno/ *Mòru dàti jedân drûgon rûku. (Bib)*
- moru se uhitit za ruke** isti su, slični po karakteru, ponašanju /ob. negativno/ *Mòru se uhìtit za rûke. (Mrk)*
- muška ruka 1.** strogost /ob. u odgoju/ *Sîn njoj je raspûšćen, ne mòre vladâti š njin er je odgòjen prez mùške rukè. (Med) Ne mòre onâ sâma dič'inu stâvit na prâvi pût. Fâli totè muškâ rûkâ. (Nov) 2.* spretnost (vještina) u obavljanju popravaka u kući /osobito u tzv. muškim poslovima/ *Vidî se da tój kùci fâli mùškâ rûkâ. (Gro) Tu se vîdi da je mùška rûka. Sve je lîpo regulâno u kùci i kort'vi. (Med) Za otò poprâvit trîba mùškâ rûkâ! (Nov) Se vîdi da je u tój bôški bìla mùška rûka. (Rak) * mùškâ rûkâ (Cri) mùška rûkâ (Mrk) 3.* fizička snaga ** mùška rûkâ (Bib) muškô rûkâ (Hva)*
- na brzu ruku** brzo, na brzinu, nemarno, površno *Na b'zru rûku posûdî, a ônda otêže vrnût. (Kas)*
- na desnu ruku** zdesna, s desne strane *Njiějna kùca prîde na di'šno ruôko od° Semenîšca. (Paz) Ūn ž'ivî kod sûda nûnde na d'èsnu rûku. (Riv) * na d'èsnu rûku (Bib) na prâvû rûku (Omi)*
- na dofat ruke je komu** ča vrlo (posve) blizu je komu što, na neznatnoj udaljenosti je što *Batîč mû j' bìl na dôfat rûkê. (NV)*
- na laku ruku** bez truda (napora), olako, jednostavno *Svè mu je dôšlo na lâku rûku i svè je na lâko špendâ. (Med) Ta kredît ne mòreš zîet takò na lâhko ruôko, muôraš dobrò razmîslit. (Paz)*

na livu ruku slijeva, s lijeve strane *Īza onègā kantūnā prvā kūća na līvū rūku.* (Bla) *Ājde nāprid po ūnda na līvū rūku.* (Riv) * *nalāziti se na līvū rūku* (Bib) *na līvū rūku* (Omi) *na līvū rūku* (Paz)

na prste (naprste) jene ruke moći zbrojiti (nabrojiti) *koga, ča veoma je malo koga, čega, ima u maloj količini koga, čega Mālo je ljūdi bilo na māši, su se mōgli zbrojiti na p̄rste jenē rukē.* (Rak) *Nap̄rste jene rūkē biš ih moga nabrojīt.* (Mrk)

na ruku je komu 1. (ča) *prikladno je komu što, odgovara komu što Nī mi nā ruku lavurāt na ovū bōndu.* (Hva) *Nī mi nā ruku bācat nādesno.* (Kon) *Nije mi oni v̄rto nā ruku, jāko je dèzbānde, pa malo tamo idem.* (Kun) *Kad° buōden šā zduōlon, ću poglèdat za armaruōne va butiēge od° mobilije, tr će mi bit̄ jūšto na ruōko.* (Paz) * *bit̄ nā rūku* (Omi) **2.** (ki) *na usluzi je komu tko, spreman je pomoći tko komu, od pomoći je tko komu V̄gvek mi je bīl na rūku, kada gōt je mōgal.* (Bel) *Onā je dobrā sūsèda, v̄vèk je sākēmu nā rūku.* (Kas)

naruku je komu 1. (ča) *prikladno je komu što, odgovara komu što Si je primistija bliže libre da mu būdu nāruku.* (Med) *Nī mi narūku pasāt odonūda. Sē mu grē narūku.* (Mrk) *Dāj tī mēni onāj v̄rtal u Cāski, a jā ću tēbi onū njīvoicu na Blātnici kā je tēbi nāruku.* (Nov) *Ovō mi je ōde svē nāruku.* (PiZ) *Niš mu nī nāruku.* (Pre) *Sād mi je nāruku dōjti poli tēbe.* (Rak) **2.** (ki) *na usluzi je komu tko, spreman je pomoći tko komu, od pomoći je tko komu Niki nīma bōljega kunjāda, v̄vèk mi je nāruku.* (Nov) *Bīl mi je nāruku.* (Uni)

nenaruku je komu ča nije prikladno komu što, ne odgovora komu što *Jūšto mi je nenarūku pasāt odonūda, dālje mi je.* (Mrk)

na svoju ruku 1) čudan, neobičan, nepredvidiv, poseban *Nāš je susèd pāmetān, ali mālo j na svojū rūku.* (Cri) *Ōn ti je na svojū rūku i za svōj žèp.* (Kas) *Ūn je na svōju rūku.* (Kon) *Govōri bāba da je tetā bila na svojū rūku.* (Nov) *Uōn ti je mālo na sojō ruōko, ma stēši storī sē čā zāme va ruōke.* (Paz) *Š njōn se krščān niš ne mōre dogovōriti, učinjena je na svōju rūku (fōzu).* (Rak) * *biti čovik na svojū rūku* (Bib) *bit na svojū rūku* (Dra) *bit na svojū rūku* (Hva) *bit na svojū rūku* (Omi) **2)** samostalno, samoinicijativno, po svojoj volji (odluci, inicijativi) *Nis te niš pītāl, tī si sē svojevōjno, nā svoju rūku, stōril.* (Gro) *V̄vèk su dèlali na svojū rūku.* (Kas) *Svè je učinija na svōju rūku prez da je kēga niš pitā.* (Med) *Učinīl je ōn svē na svojū rūku.* (Nov) *Iskrčāli su ga na krāj jer je sve činī na svōju rūku, nīkoga me slūša.* (Riv) * *učinīti (rādīti) na svojū rūku* (Bib) *rabōtot na svojū rūku* (Dra) *naprāvīt na svōju rūku* (Kon) *na svojū rūku* (Vrb)

ne bi tko jil (ze) ni orah iz ruke komu osjeća tko odbojnost (gađenje) prema komu *Sve jon je hālāvo pō kući, ne bi jon ni òraha iz rūke jīla.* (Kun) *Onoj šporkacōni nebih zē ni orīh z rūk* (Mrk)

- ne fata se delo (posal) ruk** komu neradnik je tko *Nèdelu se dèlo ne fātā rûk. Levēnti se posāl rûk ne fāta.* (NV)
- ne podaje se ruk** komu ča ne uspijeva komu što, nije sposoban učiniti tko što, nema uspjeha tko u čemu *Ne fātāj se poslā, ki ti se rûk (rukān) ne podājē.* (NV) *Pusfi će ti ne podāje rûk!* (Omi)
- ni u rukah ni u nogah** uopće, nikako *Nī snāgē višē ni u rukāh ni u nogāh.* (Nov)
- nisu ni svi prsti na ruki jednaki** ljudi su različiti *Jēna māter ròdi dvā ditēta pa nīsu jèdnaki kākō ča nīsu ni svi pṛsti na rûki jèdnaki.* (Med) *Ni svi pārsti na rûci nīsū īsti.* (Vrb)
- nosit koga na palmu od ruki** poštivati, cijeniti neobično mnogo koga * *nosīt kogā na pālmū od rûki* (Omi)
- nositi na rukah** koga previše činiti za koga, ugađati komu u svemu *Marīno je njū nosīja na rukāh.* (Rak)
- oblatit ruki** s čin sudjelovati u kakvu nečasnu poslu, činiti što nečasno *Nēće ti ōn z dèlōn rûki oblātīt.* (Kas) * *šporkāti rûke* (Bib) *šporkāt rûke* (Mrk)
- od (iz) druge ruke** [kupit] rabljeno, već upotrijebljeno *Kupīl sgn āuto, ma do drūge ruki, ki će mi dāt šōldi za nōvoga?* (Bel) *Mōj je sīn kûpi vitūro ot drūge ruki.* (Lab) *Smo kupīli āuto od drūge rukē, kako nōvo.* (Med) *Kūpīli smo kaič od drūge rukiē, a kakuōv je morebīti da jei od trēće.* (Riv) *San mīslī kupīt jēno vetūro od° drūge ruōke, ma pṛvo nēgo jo kûpin, ču jo peljāt puli mekāničara, niēcu ja kupuvāt m³āčkā va vrēće.* (Paz) *Iz drūge rukē san kûpila vetrīnu.* (Rak) * *iz drūge rûkē* (Bib) *od drūge rûke* (Mrk) *od drūgē rûki* (Omi) *iz drūge, trēće rukiē* (Vrb)
- od isti (sridnji, gospolski, težoški) ruki** koji pripada istom (srednjem, gospodskom, težačkom) staležu *Prōvo je īstina, da se u nevōji glèdo prijatēstvo, a otō govorēc obo pṛjatejima od īsti rûki. U gospolskē kûće i onē od srīdnji rûki naprōvan je bōr. Śier Zanēto Bonasēra, jedōn ol gospolski rûki, intrōjē u jovēmu kako covīk od momēnta. Kumpōre Śimē, ol težōški rûki, modērni covīk òd svita.* (Vis)
- iz (od) prve ruke** [zet, reć, čut] izravno, direktno, bez posrednika, iz sigurnog izvora *Drūgi āuto san jā zēl od pṛve rûkē.* (Nov) *Iz pṛve rukē ti mōren nīšto rēči.* (Rak) *Čūl san tō iz pṛve rukē.* (Senj) * *iz pṛve rûkē* (Bib) *iz pṛve rukē* (Kon) *iz parviē rukiē (doznāt i sl.)* (Vrb)
- od ruk do ruk** zajednički, složno *Od rûk do rûk su dīzali i nosīli stīne.* (Rak)
- od ruki je** komu ki na usluzi je komu tko, spreman je pomoći tko komu, od pomoći je tko komu *Nēka grē mālo pōli njegā, mōrda mu bûde od rûki.* (Cri)
- okrvovit ruke** biti odgovoran za čiju nesreću (smrt, ranjavanje) * *okarvōvīt rûke* (Vrb)
- oprati izmeju ruk** oprati rublje na brzinu, ručno * *òprat izmejū rûk* (Spl)

oprat/prat < svoje > ruke od čega skinuti/skidati sa sebe odgovornost za što, ne smatrati se krivim za što *Ja tãmo nîs bîja i pèren svôje rûke od tîh stvârih.* (Med) *Ja çu upràti rûke od svêga tèga.* (Rak) * *pràt rûke* (Kon) *pràt rûke* (Mrk) *pràt rûke* (Vrb) *pràt rûke* (Vis)

pasat kroz ruke oprati rublje na brzinu, ručno * *pasàt kròz rûke* (Bla)

plaćat na ruke davati novac izravno (bez posrednika) *Gospodâr ga plâća na rûke.* (Med) * *dât nã ruke* (Kon) *dât (dobît, prîmît) nã ruke* (Vrb)

platit ruke platiti rad *Za rûke san màlo plâti.* (Mrk)

pljuknut (huknut) u ruke ozbiljno se prihvatiti posla, prionuti uz posao * *pljûknut (hûknût) u rûke* (Mrk) *pjûnût v rûki* (Omi)

poć ća prazneh ruk ne dobiti ništa na odlasku *Unã te sìgurmo niće puštît da griěš ća prãzneh ruòk, vâjk će ti dât popùtnico.* (Paz)

pošlo je iz prve ruke komu ća uspjelo je komu što iz prvoga pokušaja *San imã strãh da nêću finuti dèlo, ma vèro mi je pòšlo lîpo iz prve rukê.* (Med)

potriba je ruk za ća potrebno je mnogo radne snage za što *Jùbicinimu òcu kad je bilo potriba rûk za ùpoje...* (Vis)

prat (potezat, šit itd.) na ruke ća ručno prati (potezati, šiti itd.) što *Pèrlîn se ràbil dokla nî bilo màkîn za pràt, dòklî sê j prãlo nã rûke. Štramãci su se nã rûke prošvòãli.* (Gro) *Prî se svè prãlo nã ruke; vèće rûke nêgo materijòl!* (Hva) *Sãmo je to činila i ù dva dana ga je nã ruke spléla. Ù ratu se pãsta činila nã ruke, a sad je ima svake lípe sòrte.* (Kun) *Od potèzanja pûne mrîže nã ruke rûke ti se šundràju! Nî prvo rîbariman bìlo lãko.* (Nov) *Ćemo per'evàt na r^uòki?* (Orb) *Jòš ka sen ja imèla ovîh mojîh dèc, jã sen nin šila svè na rûki.* (Orl) *To blúzo ću upràt na ruòke ać me je strãh da ne pûšti koluòr. Jedanpût se je nosìlo ròbo žnjîdarice šit, a dòsta tèga se je šilo na ruòke. Beãte màkine za mùs, kad^o se je na ruòke mùzlo krãve je bìlo čûda dèla sãki d^oqñ za pomùs krãve.* (Paz) *To dŕvo je mãša toŕdo pa ga je tēško prosvŕdlat nã ruke.* (Pre) *Maštel pun robe triba oprat na ruke.* (ŠiK) * *pràt nã ruke* (Kon) *na rûke* (Mrk)

prat (virati) naruke ća ručno prati (dizati) što *Va Marsèju uvik vira, majna; sve smo murali viràti nãruke.* (Ist) *Mãt je svù ròbu prãla nãruke. Jòš tetã držî konòbi mãštél čã se je prvo va njemù ròbu prãlo nãruke.* (Nov)

pri ruki je komu 1. (ki) na usluzi je komu tko, spreman je pomoći tko komu, od pomoći je tko komu *Ûn mi je vâjk pri rûki.* (Kon) * *nòć se pri rûci* (Dra) *bît pri rûci* (Vrb) **2.** (ća) u blizini je što, dostupno je što * *bît pri rûci* (Vrb)

prijet (uzet) libar v ruki učiti; čitati *Pòvazdân si po vanù, kadã ćeš prijèt libar v rûki?* (Bel) *Ostãv se igrî i igrònjò i uznù libar ù ruke.* (Vis)

prikriženih ruk [sedit, gledot] besposleno [sjediti, gledati], ne radeći ništa * *sîdît (glèdot) prikriženih rûk* (Vrb)

prît v ruki komu potući se /šakama/ *Kadã tadã prît ćeš tî menè v rûki!* (Bel) * *prît v rûki (komù)* (Omi)

- propušćat kroz ruke** *koga* tući (udarati) *koga* /šakama/ * *propušćat kòga kròz ruke* (Kon)
- pružat ruke** posezati (rukama) za čim tuđim *Â*, *ona znô ðigod pružât rûke*. (Vis)
- pružit ruku** *komu* pomoći *komu*, ponuditi pomoć (prijateljstvo, pomirenje) *komu Glèdaj se braton pomirìt! Prùži mu rûku, pa ćeš vîdit ôce je prihòtit*. (Nov) * *prùžiti kòmen rûku* (Bib) *prùžit rûku kòmu* (Kon) *prùžit rûku* (Vrb)
- puno ruk** mnogo radne snage *Pùno je rûk pa poš^oâl grⁱê bèrzo*. (Pag)
- pušćat iz ruke** *ča* držati veoma čvrsto *što Daržì tò jûski i ne pûšćoj iz ruke!* (Hva)
- puštiti iz ruk** *koga*, **ča 1.** okrenuti se *od koga čega*, napustiti *koga* *što Puštìla je iz rûk svò famèju*. (Rak) * *pušćat iz rûk* (Kon) **2.** izgubiti vlast (kontrolu) *nad kim, nad čim*, propustiti priliku da se *što* dobije * *puštìt z rûk* (Mrk) *puštìt z rûk* (Omi)
- ruka Božja** kazna *Rûkì Bòžijoj nìko ne mòre izmaknùti. Dostìgla ga rûkà Božjâ*. (Bib) * *rûkà Bòžja* (Bla)
- ruka ruku mije (pere)** uzajamno se pomagati *Rûkà rûkù mije*. (Bib) *Rûkà rûku père*. (Mrk) *Rûkà rûku mije*. (PiZ) *Ruka ruku mije, obraz obadvije*. (ŠiK) *Rûkà rûku mije*. (Vrb)
- ruka ti se posvetila** <![>] /odobravanje čijeg djela/ *Rûkà ti se posvèřila!* (Bru) *Rûkà mu se posvèřila kàd je ucinì tò za nòs!* (Hva) *Rûkà mu se posvèřila!* (PiZ)
- ruke su čiste** *čije* pošten (čestit, ispravan) je *tko*, pošteno radi (postupa) *tko Jâ nîman nìc s tèn špòrken ðèlon i mojè so rûki čìste*. (Lab) *Mojè rûke su čìste*. (Nov)
- ruku na srce** iskreno (otvoreno) govoreći, pravo da kažem, ako ćemo pravo, reći ću <pravu> istinu *Rûku na sřce, nì njòj bìlò lãhko*. (Cri) *Dâ ti se pijazâ mûja? - Rûku na sřce, nè!* (Gro) *Rûku nâ sřce, ûn nì krìv*. (Kon) *Vřzi rûku na sřce i prìznaj da si žbaljâ*. (Med) *Vřzi rûku na sřce i povìdaj kakò je bìlo*. (Nov) *Rûku na sřce, morân ti nìšto rèči. Rûku na sřce, bòlje da njìn dâš šòlde nègo čâ drùgo*. (Rak) * *rûku nâ sřce* (Bib) *rûku nâ sårce* (Hva) *rûku na sřce* (Mrk) *rûku nâ sarce* (Vrb)
- s prekrizanimi rukami** [udelat] *ča* besposleno [raditi] *što*, ne radeći ništa *S prekrizanimi rukâmi nìs se ne mòre udèlat!* (Bel)
- s rukan u žepu** besposleno, ne radeći ništa *Je glèda kãko jâ ðèlan. Da je òn vèlika glãva? A je òpra sàstanak s rukàn u žèpu*. (Med)
- skrstit ruki** ne raditi ništa *Nãjlagjè j skrstìt rûki i čekat da Bòg pošàje*. (Kas)
- staviti (vrći, dat) ruku u oganj** <za *koga* (da...)> jamčiti <za *koga* (da...)>, imati puno povjerenje <u *koga*>, čvrsto vjerovati <da...> *Râje rûku v' ogãnj stàvit, nar zešnjìn poslâ jimèt. Za tò bin stàvil rûku v' ogãnj*. (Bel) *Ga poznâmo dõbro, nè bi ni jâ vřga rûku u òganj zâ nj. Nè bi za nìenoga vřga rûku u òganj*.

(Med) *Jâ bi dâl rûku u ogânj da ôn otô nêdilo nî naprâvil.* (Nov) *Stâvila bin rûku u ôganj da je jûšto ôn ukrêja mrîžu i špâg.* (Rak) *Râje stâvit rûku v ôgânj nêgo z nêkên poslâ imêt.* (Ruk) * *dâti (mêkniti) rûku u vâtru* (Bib) *dât (mêtnt) rûku u vâtru za kôga* (Kon) *stâvit rûku u ôganj* (Mrk)

staviti ruku na panj za koga jamčiti za koga, imati puno povjerenje u koga, čvrsto vjerovati *Stâvila bin rûku na pânj za njeğâ.* (Cri)

stvoriti rukamin ča biti vrlo vješt u radu /koji se obavlja rukama/ *Brât rukâmin stvôri svê čâ zamîsli, a sestrà je više za drûgi poslâ.* (Nov)

trljati ruke biti zadovoljan kakvim uspjehom * *třljâti rûke* (Bib) *třljat rûke* (Kon)

tuć z rokami aplaudirati, pljeskati *Ma so tûkli z rokâmi kad° so unî finili kantât.* (Paz)

u Božjin rukan je ča neovisano je o ljudskoj volji što, prepušteno je božjoj volji što *Svê je u Bôžjin rukân.* (Bib) *U Bôžjima je rukâmi.* (Kon) *Sê je u Bôžjih rukâh.* (Mrk)

u drugu ruku s druge strane, drukčije gledano, gledajući malo drukčije *U jednû rûku dobrô je ovâko, a u drûgu rûku bilo bi bôje.* (Hva) * *u jednû rûku ... u drûgu rûku* (Vrb)

u jednu ruku s jedne strane, <gledajući> na jedan način *Va jednû rûku dobrô da smo kâšnjê prišli.* (Cri) *Mislela sân da nîmâ prâvo, a va jednû rûku i îmâ.* (Gro) *U jednû rûku dobrô je ovâko, a u drûgu rûku bilo bi bôje.* (Hva) *U êdnu rûku je tð i dôbro.* (Kon) *U ênu rûku îmaš tî prâvo, mâ ko dôbro glêdaš râbi razmîsliti.* (Med) *U jênu rûku îmaš prâvo.* (Rak) * *u jenu rûku* (Mrk) *u jednû rûku ... u drûgu rûku* (Vrb)

u najbolju ruku u najboljem slučaju, najviše, maksimalno * *u nâjbôlju rûku* (Bib) *u nâjbolju rûku* (Kon)

u najmanju ruku barem, ako ništa drugo, možda samo to *Moglâ tî j, va nâjmanjû rûku, pijât jûhê skûhat, kad ti već nî otêla dîtê počûvât.* (Gro) *Danâs bi te cêkola u nôjmânju rûku kancelarija, ako nê i câgod bðjega.* (Hva) *U nâjmanju rûku tð je bèzobrazno.* (Kon) * *u nâjmânju rûku* (Bib) *u najmânju rûku* (Mrk) *u nôjmânju rûku* (Vrb)

u niku ruku na neki način, s jedne strane, donekle, do neke mjere *U nikû rûku môže se rêč da je tâko.* (Dra) *U nîku rûku jðš je dobrô i ispâlo!* (Hva) * *u nîku rûku* (Bib) *u nêku rûku* (Kon) *u nîku rûku* (Vrb)

u ruke Božje na milost božju *Êto sînko, ù ruke Bðžje.* (Vis) * *ù rûke Bðžje* (Bla) *u Bðžje rûke* (Kon) *dât se v rûki Bðžjê* (Omi) *ù ruke Bðžje* (Vrb)

uciti se u ruke učiti se vještini ručnoga rada, krojenja i šivanja *Hodîla se je ucît ù ruke u šjeri Mariji.* (Vis)

ufatiti va ruki ča prihvatiti se kakva posla *Doskonjâ ča ufâti vâ rûki.* (NV)

- uzet <stvar> u <svoje> ruke** odlučno preuzeti što, prihvatiti se čega, uzeti pod svoju vlast što, zavladatai čime, pobrinuti se osobno za što *Pòkle je òn ùzeja stvâr u svojà rûke*. (Bib) *Do sâd se nî niš vîdilo, ma od kâd je òn ùzeja u svòje rûke, svè je pòšlo nâpriid*. (Med) *Uòn je kapâc storît çâ god° zâme va ruòke*. (Paz) *Nârod je ùzeja stvâr u svòje rûke*. (Rak) * *zèt u svòje rûke* (Kon) *zèt u svoje rûke* (Mrk) *vazièst u svojà rûke* (Vrb)
- z golima rukami** bez oružja (alata), nenaoružan, samo svojom snagom (spretnošću) *Z gòlima rukâmi se vřga na đibljega prâsca ki mu je dðša na pût*. (Rak) * *golîn rukân* (Bib)
- z rukami i nogami** svim snagama *Z rukâmi i nogâmi jû j zakâlil*. (NV) * *z rukâmi i z nogâmi* (Mrk) *rukâmima i nogâmima* (Vrb)
- za prvu ruku** za početak, za prvo vrijeme *Bit će nân za přvû rûku dðsti*. (Cri) *Mâjstor nî dðša, pa je òn po tòn ništo přčkaja, valjà će za přvu rûku*. (Bib) *Èvo son ti dðni mâlo prðsa i mišònce za parvû rûku*. (Hva) *Za přvu rûku će nan bìti dôbra i tâ kâmara*. (Rak) *Dici smo za přvu rûku dali fit, a za mobilju neka sami misle*. (ŠiK) * *za přvu rûku* (Kon) *za přvu rûku* (Mrk)
- zet kruh z ruk** postići što na tuđi račun * *zet krùh z rûk* (Mrk)
- zet na lahku ruku** ne pridavati čemu previše pažnje * *zèt na lâhku rûku* (Orl)
- zet u ruke** koga tući (udarati) koga /šakama/ *Kad je jâ zâmen ù ruke, nè će ostât niš*. (Senj)
- zvan (vanka) ruke je komu** ča daleko je komu što, na udaljenom je mjestu što *Ne mðgu pòç tâmo lavurât, tð mi je vònka rukè*. (Hva) *Bin přšla, ma tuò mi je prevèć zv^oan ruòke*. (Paz) * *bìti vân rûkè* (Bib) *vanka rûkè* (Bla) *bìt vòŋka rukè* (Dra) *zvân rûke* (Mrk) *zvèn rûkì* (Omi) *bìt vònka rukè* (PiZ) *vònka rûki* (Vis) *bìt vònka rukiè* (Vrb)
- zvanruke je komu** ča daleko je komu što, na udaljenom je mjestu što *Zvanrûkè je nřhova kùca*. (NV)
- ženska ruka** žena koja ima smisao za lijepo i red /osobito u tzv. ženskim poslovima/ *Vidî se da tøj kùci fâlî žènskâ rûkâ*. (Gro) *Kùca je lipo regulâna, se vîdi da je u kùci žènska rûka*. (Med) *Otkakò se je oženil, vîdi se da je u kùci žènska rûkâ*. (Nov) *Se vîdi da je u hřžu dðšla žènska rûka*. (Rak) * *žènsko rûkâ* (Hva) *žènska rûkâ* (Mrk)

